Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжынар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 60 (9435) | Среда, март 13, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 коп.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ГРУЗИН ССР-НИҢ УДУРТУКЧУЛАРЫ-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

ПИЦУНДА (Грузин ССР), март 11. (СЭТА). СЭКП ТК-ныҢ Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев эл хүн аңаа Грузияның Компартиязының ТК-ныН бирги секретары Э. А. Шеварнадзе, Грузин ССР-ниН Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Г. С. Дзоценидзе, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Д. Джавахишвили олар-биле ужурашкан.

Ужуражыышкынга эш Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниН даштыкы херектер министри А. А. Громыко база киришкен.

Республикала эртип турар партия конференцияларының дугайын, аңаа коммунистерниң СЭКП Төп Комитетинин боттандырып турары иштики болгаш даштыкы политиказын язын-биле деткип турарын эш Э. А. Шеварнадзе дыннаткан. Грузияның партия болгаш совет организациялары СЭКП ТК-ныҢ декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринче республиканың коммунистерин, бүгү ажылчы чоннарын мобилизастаарын бодунуң чугула сорулгазы кылдыр саналып турар деп эш Шеварнадзе чугаалаан. СЭКП ТК-ныҢ партияга, совет улуска Кыйгырыынга, Грузияның улус ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдүрүнин айтырыгларынче Төп Комитеттиң үгландырып турар кичээнгейинге харыы кылдыр Грузияның ажылчын ангызы, колхозчу тараачыныары, интеллигенциязы Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжында хаара туттунган болгаш беш чыллын тодарадыкчы тылының даалгаларын күүседиринге республиканы төлептиг улуун кинера-биле боттарынын бүгү күжеңнишкиннерин салып турар.

Улус ажыл-агый планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге Грузин ССР-ниН ажылчы чоннарының чедип алган чедиишкиннерин эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Республиканың мурнунда турар эвлечеглиг сорулгаларга ол доктааган болгаш үлетпүрге база көдээ ажыл-агыйга күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн белдиринин ам-даа баа болуп турар курлавырларын ажыглаар талазы-биле улам ынай чүткүлдүг ажылдаарының эргежок чугулазын демдеглээн.

СОВЕТТЕРНИҢ ЧАРЫЖЫ

СЭКП-ниН XXIV съездизиниҢ шиитпирлери, партияның болгаш чазактың Советтер дугайында соолгу чылдарда хүдээн алган доктаалдары «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының СоветтериниҢ депутаттарының эрге-хүлээлгелериниҢ дугайында» ССРЭ Хоойлузу СоветтериниҢ болгаш депутаттарның ажыл-агый, культура тургузуушкунунга ролюн улам бедиткен. БистиҢ республиканың чер-чер Советтери партияның болгаш чазактың ол шиитпирлерин амыдыралга боттандырыышаан, социалистиг чарышка киржип, ажыл-чорудулганың арга-методун сайзырааргайжыдып турар.

Чижекке Чөөн-Хемчик районнуҢ Хайыракан көдээ Соведин (күүскомнуҢ даргазы Ө. А. Сат) көргүзүүн болур. Бо көдээ Совет 1973 чылда республиканың көдээ, суур, хоорай (район чагыргазында) СоветтериниҢ аразында социалистиг чарышка тнилээш, Тыва АССР-ниН Министрлер ЧөвүлелиниҢ болгаш облпрофчөвүлелиниҢ шилчиир Кызыл тугун болгаш 1000 рубльдин шаңналын алган. Көдээ Советтиң, оон девискээринде турар СЭКП-ниН XXII съездизи аттыг совхозтуң, ында парткомнуҢ бир демиҢ күжеңнишкининиҢ түңнелинде совхоз арткан чылын чедиишкиниг ажылдаан. Күрүнеге көдээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын садарының планнарын күүсеткен. 1972 чылга деңнээрге, мыйыстыг бодэ малдың, хойнуң, ишкүнүң баш саны өзүлделиг. Эрткен ажыл-агый чылында 56 муң рубль орулгалыг болган. Бүгү хойжуларны чурталга бажыңнары-биле хандырган.

Бо хүннерде совхозта кыштаглаашкын хүр эртип, часкы тарылгага белеткелдер калбарган. Төрүүр хойнуң 67 хуузу оолдаан, чаш төлү менди. Часкы тарылгага 11 муң центнер үрезинни белеткээн, техника септелгези ында доостур чыгаан. Совхоз бирги кварталда күрүнге эзт садар планын бо хүннерде 66 хуу күүсеткен, а көдээ Совет чоннан эзт садар планын 80 хуу күүсеткен. Бо ажылдагга Советтиң депутаттары идепкейлиг киржип, агитквартираларны дамчыштыр чон ортузунга политмассалыг ажылды күштелдирип турар. Көдээ Советтиң сессиязынга, күүском хуралдарынга социал-культура хөгжүлдезинин айтырыгларын доктаамал чугаалажып келген. Чоннуң хуралларын эрттирип, аңаа күүскомнуң отчёдун берип, планныг опаалдалар күүселдезинин дугайында чугаалажып, чаагайжыдыга болгаш өске-даа айтырыгларны шиитпирлеп турар.

Таңдының Межегей көдээ Соведи (күүскомнуҢ даргазы С. П. Тюленев) республиканың чер-чер СоветтериниҢ социалистиг чарыжынга база эки түңнелдериг болган. «Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтерининдугайында» Тыва АССР-ниН Хоойлузун удуртулга болдургаш көдээ Совет сессияларга күүском хуралдарынга хөй талалыг айтырыгларны шиитпирлеп келген. Советтиң ажылынга депутаттарның, хөй-ниитиниң киржилгези идепкейлиг. Советтиң бүгү депутаттары эрткен чылын соңгукчулар мурнунга отчёдун берген. Көдээ Советтиң, оон күүскомунун, доктаамал комиссияларының ажылын перспективтиг, чыл, квартал планнарынга үндезилээш чорудуп турар.

Бо көдээ Советтиң девискээринде ССРЭ-ниН 50 чылы аттыг совхоз эрткен чылын гектардан-на 11,1 центнер тараа культураларын өстүрүп, күрүнеге тараа садарының планын ажыр күүсеткен. Дүжүт ажаалдазын чедиишкиниг чорутканы, күрүнеге пландан ажыр тарааны сатканы дээш совхоз РСФСР-ниН Министрлер ЧөвүлелиниҢ болгаш ВЦСПС-тиҢ шилчиир Кызыл тугу база акша-биле шаңнаткан. Совхозта малдың быжыг чем-сууру тургустунган, кыштаглаашкын хүр эртип турар.

Чоннуң чаагай чоруун бедидериниге СоветтериниҢ идепкейлиг салдар чедирип турарының өске-даа хөй чижектерин чугаалаан болур. Тожунуң Тоора-Хем көдээ Соведи шиитпирлиг чылда чоннуң планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүседиринче мобилизастаар, чоннуң хандырылгазын экижидер талазы-биле шудургу ажылдаан. Ында кооператив садының бараан саарылгазының, чоннуң амыдырал хандырылгазының, чурталга бажыңнарын ажыглалга киперининиң планнары күүсеттинген.

Советтер ажылында чаа арга-методту ажыглаар, нептередир талазы-биле Каа-Хем районнуҢ чер-чер СоветтериниҢ ажылында солун түүлдер хөй. Совет бүрүзүнде депутат булунун тургускан. Тодарадыкчы чылда Совет бүрүзүнге депутат комнатазын ажылдар сорулганы салган. Район Совединин үнүүшкүнүүт сессияларын, күүском хүнүн, депутат хүнүн эрттириҢ турары чер-чер СоветтериниҢ хөй талалыг чажылын экижидериниге улуг ужур-дузалыг болган.

Ынчалза-даа республиканың СоветтериниҢ социалистиг чарыжын организастаанында ам-даа шыгыы четпестер бар. Ажылчы чоннар депутаттарының Бии-Хем, Бай-Тайга, Улуг-Хем болгаш өске-даа районнар СоветтериниҢ күүскомнары көдээ, суур СоветтериниҢ социалистиг чарышка идепкейлиг киржилгезин чедип албаан. Чарыштың негелделерин чер-чер СоветтериниҢ күүскомнарының канчаар күүседип турарына доктаамал контрольду тургуспаан. Планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге СоветтериниҢ салдары сула.

Ылаңгыя чоннуң садыг, транспорт болгаш амыдырал хандырылгазында, чаагайжыдыла болгаш өске-даа ажылдарда улуг четпестер бар. Бо дугайында чагаалар редакцияга кээп турар. Чижээ, Улуг-Хем районнуҢ бүгү девискээринде көдээ ишчилерни хандырар үүгле 5 автолавка бар. Ынчангаш ыракаак малчынарның садыг хандырылгазы чогуур деңнелде тургустунмаан. «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы, Хайыракан, Ийи-Тал, Алдыы-Шынаа, Көк-Чыраа магазиннериниге хлеб-биле хандырылгада четпестерни көдээ бижикчи О. Таваа дыңнаткан. Чоннуң хандырылгазында ындыг четпестерни чайладыры чер-чер СоветтериниҢ хүлээлгези.

Партияга, совет улуска СЭКП ТК-ныН Кыйгырыы болгаш беш чылдың дөрткү чылында Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ныН, ССРЭ-ниН Министрлер ЧөвүлелиниҢ, ВЦСПС-тиҢ болгаш ВЛКСМ ТК-ныҢ доктаалынга холбаштыр көдээ ажыл-агыйның ишчилериниҢ ортузунга ажылды организастаары көдээ СоветтериниҢ чугула сорулгаларының бирээзи. Экономикаже, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинче ханылаа кирери-биле чергелештир көдээге социал-культура айтырыгларын шиитпирлээринин арга-методун улам сайзырааргайжылар херек. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң планнарын, социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле ажылдарны партия, профэвилел, комсомол организациялары-биле кады дээштиг удуртуру, СоветтериниҢ социалистиг чарыжын улам идепкейжидери, организас-массалыг ажылдың мурнакчы арга-дуржулгазын нептередири чугула.

Республиканың ажылчы чоннары бо чылдың октябрь 11-де Совет Тыванын 30 чыл оюн демдеглээр Ол улуг байырлалды төлептиг уткуур дээш ажылчы чоннарның күжеңнишкинин беш чылдың тодарадыкчы чылының онаалдаларын чедиишкиниг күүседиринче мобилизастаары чер-черде партия, совет органнарын, хөй-ниити организацияларының сорулгазы.

ТЫВА ЧОГААЛЧЫЛАРНЫҢ СЪЕЗДИЗИ

Дүүн Кызылга бистиҢ республиканың чогаалчыларының V съездизи болуп эрткен. Отчёттуг үеним иштинде Тыва АССР-ниН Чогаалчылар эвилелиниҢ ажылының дугайында илеткелди баштаар черниң даргазы О. Сувакпит кылган. Проза чогаалының дугайында критик А. Калзан, поэзияга хамаарыштыр Ю. Кюнзегеш олар эдериниче илеткелдерни кылгылаан. Ревизия комиссиязының ажылының дугайында илеткелди Л. Чадамба кылган. Съездиге М. Хадаханэ, С. Пюрбю, А. Даржаа, С. Козлова болгаш өскелер-даа санал бергеннер.

СъездиниҢ ажылынга СЭКП обкомунуҢ секретары Д. К. Ооржак, РСФСР-ниН Чогаалчылар эвилелиниҢ баштаар черинин секретары В. П. Тельпугов олар киришкен.

ЧАСКА БЕЛЕТКЕЛ

ЧОДУРААНЫҢ МАСТЕРСКАЯЗЫНДА

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырында ажыл-иш бо хүннерде улам хайныккан. Таарымчалыг белеткээн мастерскаяда эзирлер кылыр, демир чондурар станоктар, үүрмек септелге кылыр чөрлер доктаамал ажылдап турар.

Күш-ажылды график ёзугаар организастаан. Амгы үеде ДТ-75 маркалыг 7 тракторну септен дооскан, ол ышкаш 7 трактор андазыны. 12 сеялка, 60 илиир белен болган.

Салбыр эрткен чылын чаагай дүжүттү өстүрүп алган, а бо чылын оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга механизаторлар бүзүрелдиг. Чайгы, күскү чер андырылгазын чедиишкиниг организастаан. Шөлдерже чемишчилиге чедирер звено ажылдап турар.

К. ЯНМАА.

ЧАРЫШ СОРУК КИИРГЕН

Беш чыллын тодарадыкчы чылында ажыл-иш, ылангыя часкы тарылгага белеткел чер болганда организастыг калбарган. Жданов аттыг совхозилчирбелиг 15 тракторлан 11, дугуйлуг 12 тракторлан 4, тракторнун 12 андазының, 8 сеялканы септеп дооскан.

Тракторларның, көдээ ажыл-агый машиналарының база кожуг херекселдериниң септелгезин кажан доозарын түс бүрүү графикте айыткан. Оон эки шынарлыг күүселдези дээш чарыш кижи бүрүзүн улам сорук киирген.

Д. ШУЛУУ.

ИЙИ-ТАЛДЫҢ МЕХАНИЗАТОРЛАРЫ

«Улуг-Хая» совхозтуң Ийи-Тал салбырының коллективи часкы хову ажылынга белеткелин хынамчалыг чорүүрүп турар. Боттарынга хамаарышкан техниканың септелгелерин бүрүп дооскан, ылангыя 4 трактор андазыны. 4 сеялка, кожулланын өске-даа машиналары белен. Бо ажылхеректи башкарын организастаарынга механик эш Д. Лаар-оолдуң эки ажылдаанын демдеглээри өөрүнчүг.

Техника септелгезинге С. Сентябрь, Х. Болат-оол, Д. Кызыл-оол база өске-даа эштернин бот-идепкейлиг ажыллаанын демдеглээри чөптүг. Ажылдын бүдүүгүрү. продукцияның эки шынары дээш оларның кижи бүрүзү сонуургалдыг.

С. ОПУК-ООЛ.

КАРА-ЧЫРАА ТУРЛААНДА

Кандыг-даа ажылдың чедиишкинниг болуру хынамчалыг белеткелден болгаш организастыг үүрүтүлгаан чүгула хамааржыр. «УТБА 25 чылы» совхозтуң Иштин-Хем салбырының механизаторлары 15 сеялканы. трактورну 14 андазының, 3 лушильникти, 160 илиирни септеп дооскан. Ол ышкаш «ДТ-75» сес, «Беларусь» алды трактор ам белен.

Кара-Чыраа хову турлаанда септелгеге херектиг манза, өске-даа материалларны бүрүп чедирген, аңаа ажылдаар звенону четчелеп турган.

Техника-даа, хову турлаанда септээр ажыл график ёзугаар чорүп турар. Бүгү белеткелди март айда бүрүп доозар сорулга салдынган.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Таңды районда С. К. Тока аттыг совхозтуң төп септелге мастерскаяларында часкы хову ажылдарынга белеткелдер болгаш септелге ажылдары шалып чоруп турар. Тракторлар болгаш кожуг машиналарының септелгези доостурунга чоокшулаан. Оон-биле калы механизаторларның өөредилгези организастыг чоруп турар. Билиг бедидериниң курстарында 60 кижи өөреним турар. База 31 аныяк оолдар, кыстар механизаторлар болурунуң школазын доозар четкен.

ЧУРУКТАРДА: өөредилгенин тергиннери Владимир Көгел, Людмила Сандакпан, Василий Вершинин олар практиктиг кичээл үеэзинде. Владимир Дамчат кожуг механизминиң гургузуун харылап тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ҮРЕЗИН АРЫГЛАКЧЫЛАРЫНЫҢ ЗВЕНОЗУ

Чаагай дүжүттүң магадылалы—эки шынарыг үрезин. «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының тараажылары ону эки билир. Ынчангаш олар үрезин арыглаашкынын шагда-ла организастыг эгелээн. Бо чугула ажылды салбыр агроному Монгуш Доржу боду удуртуп, арыглаан үрезининиң шынарын доктаамал хынап турар. Салбырның төп шаңында тараа арыглаар «ОВ-10» деп машиналарны тургускан. Ол машиналарга үрезин тарааны 6 кижилиг звено арыглап турар.

Часкы тарылгага 240 тонна кызыл-тас, 110 тонна чингетараа, 120 тонна арбай үрезинни арыглан белеткээр ужурлуг. Ажылды организастыг, шалыпкын чорутканының түңнелинде, херек үрезин бүрүн арыглаттынган. Үрезин арыглаашкынынга М. Дүктүг, М. Сыгы олар шудургу ажылдап, хүнде үлүг-нормазын 120 хуу чедир ажыр күүседип келгеннер.

Үрезин арыглакчыларының звенозу ам үрезин тарааны хорааннаарыче киргеп. Оларның чамдыктары ногаа шөлүнгө өдек төгерин чоруда берген.

О. БОРАШ.

А. Н. КосыгиниҢ Якутск болгаш Магаданда чоруп турары

ЯКУТСК, март 11 (СЭТА). СЭКП ТК-ныН Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниН Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы А. Н. Косыгин март 10-да Якутскиде чеде берген.

Аэропортка А. Н. Косыгинни СЭКП Якут обкомунуҢ бирги секретары Г. И. Чиряев, Якут АССР-ниН Дээди СовединиҢ ПрезидиумунуҢ Даргазы А. Я. Овчинникова, Якут АССР-ниН Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы И. И. Петров, СЭКП обкомунуҢ бюро кежигүннери, Забайкальевин шериг округунуҢ шериглериниҢ командылакчызы, армия генералы П. А. Белик, хоорайның ажылчы чоннарының төлээлекчилери уткуп алган.

А. Н. Косыгин-биле кады ССРЭ-ниН министрлери Н. В. Голдин, П. Ф. Ломако, П. С. Непорожний, ССРЭ-ниН Күрплан даргазының оралакчызы М. А. Перцев, ССРЭ-ниН Күртүдүт даргазының бирги оралакчызы М. Г. Чентемиров олар Якутскиге чеде берген.

А. Н. Косыгин ол-ла хүн республиканың удуртукчулары-биле беседа кылган.

Март 11-ниҢ хүнүнде А. Н. Косыгин болгаш ону үдеп чоруур кижилер Якутскиден Магаданче чорупкан.

А. Н. Косыгин болгаш ону үдеп чоруур кижилер ол-ла хүн Магаданда чеде берген.

Аэропортка А. Н. Косыгинни партияның Магадан обкомунун бирги секретары С. А. Шайдуров, ССРЭ-ниН Дээди СовединиҢ ПрезидиумунуҢ кежигүнү, Чукотка округ күүскомунуҢ даргазы Л. Г. Тынель, Магадан облкүүскомнуҢ даргазы И. П. Чистяков, партияның Чукотка округ комитетинин бирги секретары Г. Н. Киселев, хоорайның болгаш областың партия, совет, ажыл-агый болгаш хөй-ниити организацияларының удуртукчулары уткуп алган.

А. Н. Косыгин болгаш ону үдеп чоруур эштер Карамкеннин даг байлаа арыглаар комбинадының тудуун көрген.

Областың геология болгаш даг үлетпүрүнүн кол специалистери-биле ужуражыышкын болган. Беседа үеэзинде СЭКП ТК-ныН декабрь (1973 ч.) Пленумунун бүдүрүлгени ажыктыг ажылдаар талазы-биле салган сорулгаларының айтырыгларынга А. Н. Косыгин доктааган.

(СЭТА).

Апрель 20—Коммунистиг субботник хүну

БЕЛЕТКЕЛ ЭГЕЛЭЭН

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениҢ үндезилекчизи В. И. ЛенининиҢ төрүттүнген хүнүнге алдар болдурган Коммунистиг субботникти апрель 20-де эрттирер дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниҢ патриотчу эгелээшкинин Ак-Довуракты ажыл-ишчилери бир эп-сеткилдиг деткип, аңаа белеткел ажылдарын эгелээн.

Хоорайның Коммунистиг субботник эрттирер штабын тургускан. Ону Ак-Довурак хооркүүскомнуҢ даргазы З. Ф. Манчина удуртуп турар.

Аныяк хоорайның бүдүрүлгеге коллективтери субботник хүнүнде чүү кылырын тодарадып, белеткелди чоруда берген.

№ 208 орун ажыглаа участогунуҢ ажыл-ишчилери апрель 20-де бир демниг, бүдүрүкчүлүг ажылдан хүнээш, ажылдаан акшазындан 300 рубльди беш чылдың фондузунга киперин шиитпирлээн. Шак ындыг тодаргай сорулгаларны өске-даа бүдүрүлгелер алгылаан.

Д. ОДАН-ООЛ.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде парткомнуҢ инструктору.

Магадылаттынган дүжүттериниҢ курлавырлары

СУГГАТТЫГ БОЛГАШ КУРГАТКАН ЧЕРЛЕРНИҢ АЖЫКТЫГ ЧОРУУН УЛГАТТЫРАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КӨДЭЭ БОЛГАШ СУГ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ БҮГҮ- РОССИЯ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Россия Федерациязында суггаттыг болгаш курганкан черлериҢ ажыглалының ажыктыг чорууН СЭКП ТК-ныҢ декабрь (1973 ч.) ПленумунуҢ шиитпирлериниге дүүштүр бедидериниҢ айтырыгларын март он бирде Москвада ажыттынган республика чөвүлел хуралында чугаалажып көрүп турар. Совет көдээ болгаш суг ажыл-агый органнарының ажылдакчылары, колхозтарның, совхозтарның мурнакчылары, ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери, эртем база төлевилел организацияларының төлээлекчилери ында чыылган.

СЭКП ТК-ныН, ССРЭ-ниН болгаш РСФСР-ниН Министрлер ЧөвүлелдериниҢ, топ, республика министерстволарының, ведомстволарының ажылдакчылары чөвүлел хуралда база киржип турар.

СЭКП ТК-ныН Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниН Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы М. С. Соломенцев чөвүлел хуралды ажыткан. Мелиорацияны бүгү хемчег-биле хөгжүтүес, чер шөлдерин экижитпес болза, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам-на интенсификастаары чедип алдынмас деп ол дёмдеглээн.

Партия Төп Комитеди мелиорация айтырыын улуг ужур-дузалыг деп көөрү турар. Акшаландырыышкынның ажыктының улгаттырарының болгаш бүдүрүлге күүлерин ажыглалга киперининиҢ хуусааларын кызырар дугайында СЭКП ТК-ныН декабрь (1973 ч.) Пленумунун айтыышкынарын күүседир талазы-биле ССРЭ-ниН мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының ажылының дугайында айтырыгны СЭКП ТК эрткен чылдың августа чугаалажып көрген. Ынчан мелиорация тудуушкунун улам хөгжүдүрүниҢ оруктарын айыткан.

СЭКП ТК-ныН Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев чөвүлел хуралдың киржикчилериниге, Россия Федерациязының көдээ ажыл-агыйының бүгү ишчилериниге байыр чедирген чылыг сөстерни болгаш мелиорация ажылын хөгжүдүп, гектар чер бүрүзүнүҢ ажыктының улгаттырарынга моон-даа соңгаар чедиишкинерлиг боор, а ол ышкаш өгбүле бүрүзүнүҢ кадык-чаагай, аас-кежиктиг болурун күүзүнин дамчыдарын дилээн чүве деп, М. С. Соломенцев дыңнаткан.

Суггаттыг болгаш курганкан черлерни ажыглаарының ажыктыг чорууН улгаттырарының байдалының база арганларының дугайында РСФСР-ниН көдээ ажыл-агый министри Л. Я. Флорентьев илеткел кылган. Россия Федерациязының көдээ ажыл-ишчилери бо чылын продукция бүдүрүнинин болгаш күрүнеге садарының планнарын үүгле долдур эвес, харын-даа ажыр күүседир ужурлуг деп ол чугаалаан.

1966 чылдың эгезинде эш Л. И. Брежневтин инициативазын ёзугаар шөлдерни экижидериниҢ талазы-биле ажылдап кылган калбак программа амыдыралда чайгылыш чокка боттанып турар. Үүгле РСФСР-де безин амгы үеде мелиорастап-экижиткен 5,5 миллион гектар черни ажыглап турар. Ол черлерден алыр продукцияның хемчээли чыл келген тудум-на улам көвүдеп турар.

Бойдустуң чайгаар болур күштериден көдээ ажыл-агыйының хамаарылгалыг чорууН узугаарының төөгүлүг сорулгазын күүседири улуг ужур-дузалыг деп партия санап турар. БистиҢ республикага ол сорулга онза улуг ужур-дузалыг: оон көдээ ажыл-агый шөлдериниҢ 60 ажыг хуузу кандаашкынныг, а 40 хире хуузу—хөлүн эрттир өл-шык черлерде турун турар болгай.

Министр тоску беш чыл планнарын күүседирининиҢ дугайын чугаалаан, шөлдерин суггарын, ажыглаар талазыбиле үш чылдың онаалдаларынитти республикага күүсеттингенин демдеглээн.

СЭКП ТК-ныҢ декабрь (1973 ч.) Пленуму экономиканы хөгжүдүрүниҢ бедик темпилиг чорууН хандырары, бүгү шынар коргүзүглерин экижидери партияның эң чугула сорулгазы болур деп айыткан. Чер ажылынга холбаштыр көөр болза, ол дээрге, черни ажыглаарын улам экижидери, күш-ажылды болгаш чарыгдалдарны эң эвээшти үндүрүп турган, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн база продукцияның интити ажаан алышкынын көвүдедири болур-дур.

Амгы үеде РСФСР-ниН колхозтарында, совхозтарында 2,8 миллион гектар черни суггарып ажыглап турар. Ол черлер ристин интити чылдазының үүс хуузун, ногаалларның — 53 хуузун, дыка хөй хемчээлдиг мал чемнерин, өске-даа продукцияны берип турар. Бо беш чылдың үш чылдарының дургузунда суггаттыг черлерден тараа ажаан алыры 29 хуу, ногаалар — 27 хуу, кукуруза — 48 хуу, хөй чылда үнер сиген ажаан алыры — 26 хуу улгатканын министр демдеглээн.

Илеткелчи республиканың мурнунда салдыган сорулгаларның дугайын чугаалаан, беш чылдың тодарадыкчы чылында суггаттыг черлерден күзүн чажар кызыл-тастың дүжүдүн интити республикага ортумаа-биле гектардан-на 35—40 центнер, чазын чажар кызыл-тастының — 30 ажыг центнер чедир улгаттырарының эргежок чугулазын демдеглээн.

Рис шөлүн 238 муң гектар чедир калбартырын болгаш гектар санындан-на 42 центнерни алырын көрүп турар. Ол ышкаш кукурузаны үрезинин алыры-биле болгаш ногаан массага ажыглаары-биле тарын өстүрүнче кичээнгей база улгадын турар. Соя ышкаш ындыг культураны Сонгу Кавказтың болгаш өске-даа черлериниҢ ажыл-агыйларына тарып өстүрүнин шенеп көөр деп турар. Ол ышкаш люцернаны болгаш хөй чылда үнер өске-даа культураларны суггаттыг черлерге тарыырын болгаш оларның дүжүдүн улгаттырарын келир үениҢ кедилиг угланыышкыны кылдыр көрүп турар. Суггаттыг ногаа ажылын дыка калбартын турган, чоокку үш чылда ону долузу-биле суггатче шилчидер ажылды чорудар ужурлуг.

Илеткелчи ол ышкаш курганкан черлерни ажыглаарынче база улуг кичээнгей салган. Ындыг черлер экижиткен шөлдериниҢ интити хемчээлинин барык 50 хуузун — 2,7 миллион гектарын эзлеп турар. Сөөлгү чылдарда ындыг черлериниҢ ажык-дузазы дыка улгаткан, ынчалза-даа эң ылаңгыя Тюмень, Омск, Новосибирск областарында бо талазы-биле чамдык ажылдар кылдынмаан. Амгы үеде сорулга болза, бистиҢ көдээ ажыл-агыйымыстың алдын фондузу — экижиткен черлерни эң-не долузу-биле ажыглаары, ону шыңгыы контрольга алыры, экижиткен черлерден бедик дүжүттерни алыры дээш колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларының, бүгү специалистериниҢ харысалгазын бедидери боор турар.

РСФСР-ниН мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри К. С. Корнев мелиорация системаларының ажылының ажыктыг чорууН бедидериниҢ, оларның техниктиг ажыглалын экижидериниҢ хемчеглериниҢ дугайында илеткел кылган. Шөлдерни мелиорастап экижидери дээрге, черлериҢ дүжүткүр чорууН үлам улгаттырарының эң-не күчүлүг болгаш үргүлчүлелдиг үелиг фактору болур. Ол херекке күрүне дыка хөй акша-хорениги, материал-техниктиг болгаш күш-ажылчы курлавырларны чарыгдап турар.

Чер тургузуун экижидер ажылдар хемчээли Россия Федерациязынга чылдын-на улам улгадын турар. Республиканың мелиораторлары тоску беш чылда 2152 муң гектар суггаттыг болгаш 1800 муң гектар курганкан черлерни ажыглалга киперер ужурлуг. 575 муң гектар черниҢ суггарылга системазын чаартын септээр. Эрткен үш чыл дургузунда суггаттыг черлерден тараа ажаан алыры 29 хуу, ногаалар — 27 хуу, кукуруза — 48 хуу, хөй чылда үнер сиген ажаан алыры — 26 хуу улгатканын министр демдеглээн.

Илеткелчи республиканың мурнунда салдыган сорулгаларның дугайын чугаалаан, беш чылдың тодарадыкчы чылында суггаттыг черлерден күзүн чажар кызыл-тастың дүжүдүн интити республикага ортумаа-биле гектардан-на 35—40 центнер, чазын чажар кызыл-тастының — 30 ажыг центнер чедир улгаттырарының эргежок чугулазын демдеглээн.

Рис шөлүн 238 муң гектар чедир калбартырын болгаш гектар санындан-на 42 центнерни алырын көрүп турар. Ол ышкаш кукурузаны үрезинин алыры-биле болгаш ногаан массага ажыглаары-биле тарын өстүрүнче кичээнгей база улгадын турар. Соя ышкаш ындыг культураны Сонгу Кавказтың болгаш өске-даа черлериниҢ ажыл-агыйларына тарып өстүрүнин шенеп көөр деп турар. Ол ышкаш люцернаны болгаш хөй чылда үнер өске-даа культураларны суггаттыг черлерге тарыырын болгаш оларның дүжүдүн улгаттырарын келир үениҢ кедилиг угланыышкынны кылдыр көрүп турар. Суггаттыг ногаа ажылын дыка калбартын турган, чоокку үш чылда ону долузу-биле суггатче шилчидер ажылды чорудар ужурлуг.

Илеткелчи ол ышкаш курганкан черлерни ажыглаарынче база улуг кичээнгей салган. Ындыг черлер экижиткен шөлдериниҢ интити хемчээлинин барык 50 хуузун — 2,7 миллион гектарын эзлеп турар. Сөөлгү чылдарда ындыг черлериниҢ ажык-дузазы дыка улгаткан, ынчалза-даа эң ылаңгыя Тюмень, Омск, Новосибирск областарында бо талазы-биле чамдык ажылдар кылдынмаан. Амгы үеде сорулга болза, бистиҢ көдээ ажыл-агыйымыстың алдын фондузу — экижиткен черлерни эң-не долузу-биле ажыглаары, ону шыңгыы контрольга алыры, экижиткен черлерден бедик дүжүттерни алыры дээш колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларының, бүгү специалистериниҢ харысалгазын бедидери боор турар.

РСФСР-ниН мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри К. С. Корнев мелиорация системаларының ажылының ажыктыг чорууН бедидериниҢ, оларның техниктиг ажыглалын экижидериниҢ хемчеглериниҢ дугайында илеткел кылган. Шөлдерни мелиорастап экижидери дээрге, черлериҢ дүжүткүр чорууН үлам улгаттырарының эң-не күчүлүг болгаш үргүлчүлелдиг үелиг фактору болур. Ол херекке күрүне дыка хөй акша-хорениги, материал-техниктиг болгаш күш-ажылчы курлавырларны чарыгдап турар.

Чер тургузуун экижидер ажылдар хемчээли Россия Федерациязынга чылдын-на улам улгадын турар. Республиканың мелиораторлары тоску беш чылда 2152 муң гектар суггаттыг болгаш 1800 муң гектар курганкан черлерни ажыглалга киперер ужурлуг. 575 муң гектар черниҢ суггарылга системазын чаартын септээр. Эрткен үш чыл дургузунда дыка улуг хемчээлдиг ажыл кылдынган-да болза чамдык көргүзүүлер талазы-биле хожудаашкынны болдурган.

Беш чылдың тодарадыкчы чылында суггаттыг 660 муң гектар болгаш курганкан 340 муң гектар черни ажыглалга киперер ужурлуг. Соруга — чиик эвес. Үүгле планнарны эвес, харын-даа — социалистиг бедик хүлээлгелерни базала күүседир дээш бүгү күштү салыры эргежок чугула.

Ынчалза-даа мелиорация тудугларын чогуур хуусаазында, эки кылыры — ажыл-херектиҢ үүгле чартыы-дыр деп министр чугаалаан. Ол бүгүбиле чергелештир системаларының техниктиг ажыглалын база экижидер херек. Чугаа болза бүгү-ле суг бугаларынын, суг тудугларының, насос станцияларының, суг белдирлериниҢ өскаал чокка, эң-не ажыктыг хеделирин күштелдириниҢ дугайында боор турар.

Амгы үеним мелиорация ажыл-агыйы — инженер тудугларының эзлээн-не нарын комплекизи боор турар. Чижээ, республикада ажык каналдарның интити дурту 600 муң километр, хемгеи коорзаларның —400 муң километр ажыр турар апарган. Ол системаларда 714 муң гидротехниктиг тудугларны кылып, 470 муң хире суг белдирлерин, улуг-улуг 100 ажыг суг хөөлбектерин ажыглап турар. Обласка хамааржыр 200 болгаш республикага хамааржыр дөрт эргелелдер мелиорация системаларының техниктиг удуртулгаазын боттандырып чорудуп турар.

(Төнчүзү 3-кү арында).

СЭКП обкомунуң XI пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

ХӨЙ-НИИТИ — ЧӨЛЕНГИИЖИВИС

Корум-чурумну, ажылчы чоннарның эргелерин камгалаар талазы-биле хоойлуларны шыңгыы сагыыр дээш демисел Советтиң хөй талалыг ажылынга база бир кол черни эзлеп турар. Бо нарын болгаш харыысалгалыг ажылды Ак-Довурак хоорай Соведи хөй-ниитиниң күжүнге даянгаш чорудуп келген.

Маңаа эки туранын улусчу дружиналары онзагай рольду ойнап, партия, совет органнары, комсомол, профэвилед организациялары-биле сырый харыылаалыг ажылдап турар. Оларның ажылы кемниг херек үүлгедир чоруктарны болдурбас дээш баш удур тайылбырны чорударынче, ниитилелге удур кандыг-даа үүлгедиглерге эптеш чок байдалды тургузарынче угланган. Бистиң хоорайда эки туранын 31 улусчу дружинязы болгаш комсомолчуларыктарның оперативтиг отряды бар. Ында үш чүс ажыг кижи хаара түттунган. Оларның ажылын улусчу дружиналарның хоорай штабы удуртуп турар. Транспорт цегинде, рудникте, даг-дүгү арыглаар фабрикада, энергоцехте, чурттага-коммунал ажыл-агый эргелинде, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизинде, эмнелгеде болгаш өске-даа коллективтерде дружинниктер организастыг дежурныйлап, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга идепкейлиин көргүскеннер.

Дружинниктер боттарының коллективтеринин мурнунга отчёдун берип, чоннуң санал-сүмелерин үргүлчү өөренип көрүп турар. Оларның ажылының дугайын хоорай Совединиң күүскомунга болгаш партия хуралдарынга чаңгыс эвес удаа чугаалашкан. Хөй-ниитинин корум-чурумунуң камгалакчылары боттарының ажылын социалистиг хоойлуну - шыңгыы сагыырынга үндезилеп чорудуп турар.

Милиция органнарынга дружинниктер улуг дузаны чедирип турар. Чижээ, энергоцехте улусчу дружина болүү дежурныйлаашкын үезинде районнуң харылзаа конторазының гудуунуң объектизинде өрттү эскерип каанар. Оны дружинниктерниң дузазы-биле дүрген өжүрген. Эрткен чылдын август айда тудугжулар суурунга элээди ооллар ийи удаа сош-содаа кылып турганын арыглал фабриказында дружинниктер соксадып, оларны штабка эккелгеш, шыңгыы чугаалашкан. Оон соонда бажыннарынга чедиргеш, ада-иелеринге дыннаткан.

Хоорайга хөй-ниитинин корум-чурумунуң камгалалының талазы-биле рейдилерни айда ийи удаа эрттирип турар. Аңаа херээженнер чөвүлелинин, бажын болгаш кудумчу комитеттериниң кежигүннерин, комсомолчуларны, депутаттарны, активчилерни калбаа-биле кириштирер. Бо чылдың январь айның сөөлгү хүннеринде чоруткан рейдиге дружинниктерден ангыдаа 40 кижи киришкен. Олар беш болүкке үстүп алган. Ынчан штабка партком секретары В. А. Бакулин, назы четпээннер херээнин талазы-биле комиссия даргазы В. И. Селиванова, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудком даргазы Х. Ч. Сарыглар болгаш улусчу дружина штавының дежурныйы артканнар. Бирги болүкке комбинаттың болгаш тудугжуларның ниити чуртталга черлеринде аныяктарның хосту үеин канчаар эрттирип турарын, ийиги болүкке Майская кудумчузунда чамдык бажыңнарның паспорт чурумун хынаарын дааскан. Үшкү болүк Культура ордузу, «Хемчик» кафе ышкаш хөй-ниити черлеринде байдалды хайгааран. Дөрткү болүк херээженнер чөвүлелинин даргазы Т. П. Шляковның башталгазы-биле хоорай Совединге кирген билдириишкиннер өзугаар чамдык бажыннарны кезээннер.

Ылангыя бо рейд үезинде хамаатыларның билдириишкиннерин өзугаар ажылдаан болук барган бажыңнарынга беседалар кылып, ажылдавайн турар херээженнерни, кымның ургларын ургулар садтарынга тургузары негеттинин турарын болгаш бажынга сош-содаа үндүрген ийи-чангыс кижилерни тодаратканнар. Оон түңнелинде чогуур хемчеглерни ап, херээженнерни ажылга киирип, ургларын яслиге, ургулар садынга тургузарынга дузалаан. Бажынга сош-содаа кылганнарны шыңгыы сагыындырган. Дружинниктерниң инициативалыг, тывынгыр, дидим чоруунуң өске-даа чижектерин чугаалап болур.

Штабка хоорай штавының кежигүннери дежурныйлаар. Олар дружинниктериң медээзин ап, херек апарганда дүрген хемчеглерни ап чорудуп, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээнер-биле беседалажыр. Дежурныйлаан штаб кежигүнүнүң медээзин өзугаар санал-оналды, хамаатыларның чамдык билдириишкиннерин, хомудалдарын хоорай Совединиң күүскомунга база киирер. Чижээ, дружинниктериң саналын өзугаар тудугжулар суурунда электрочеткизин бүрүнүбиле солаан. Оон ыңай Культура бажыңының чанында болгаш клуб ажииниң чанында чарладдарга чырыкты турган.

Дружинниктериң, оларның штавының ажылының дугайын «Даг-дүгү дээш» солунга чырыдып, тус черниң радиозунга бо-ла дамчыдар. Эрткен чылдың ноябрьда хоорайның дружинниктериниң слёдун эрттирген. Оларның дыка хөйүн эки ажылы дээш хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле шаннаан. Оларның иштинде инженерлер эштер Костромин, Братухин, участок мастери Н. Бачурин, диспетчер Т. Сасин, дашчылар А. Күжүгет, Л. Сыдаа олар болгаш өскелер-даа бар.

Комсомолдун оперативтиг отряды аныяктарның ниити чуртталга черлеринге, 41 даг-даар профессионал-техниктиг училищеге рейдилерни удаадараа чорудуп, оларның хосту шактарны канчаар ажылдап турарын сонуургап турар. Ол ышкаш күравтоинспекцияга дузалаар тускай дружинниктериниң ажылы база багай эвес. Олар автотранспорт шимчээшкининиң дүрүмүн сагып турарын контрольдаарынга милицияга идепкейлиг дузалажып келгеннер. Эрткен чылын кудумчу шимчээшкининиң дүрүмүн үрээн чүс ажыг кижини олар тутканнар.

Улусчу дружиналарның ажылында четпестерден чогуур түңнелди үндүрүп турар бис. Ылаңгыя чамдык коллективтериниң удуртукчулары бо харыысалгалыг ажылды ала-чайгаарлаашкынче киирген. Дружина кежигүннерин транспорт-биле хандырбас, оларның холга баглаар ылгавыр демдектери, шынзылгалары, хорек демдектери чок. Амга чедир чамдык коллективтерде дружинниктериниң даңазызын тодаратпаан, дружина болүүн тургуспаан. Дружинниктериниң ажылынга хооркүүскомунуң талазындан контроль ам-даа чогуур деңнелге четпес. Бо бүгү четпестерни чайладып, Хөй-ниитиниң корум-чурумунуң камгалалынче доктаамал кичээнгей салып, дузалаары коллектив бүрүзүнүң удуртукчуларындан база улуу-биле хамааржыр апаар.

З. МАНЧИНА,

Ак-Довурак хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы.

АЖЫЛ ШУУДААН

Аныяк коммунист Кан-оол Салчакович Дотпааның эки организакчы, онаашкан ажылынга бедик харыысалгалыг чоруун өөренип көргеш, Бии-Хемде «Саян» совхозтуң дирекциязы, партия комитеди ону ол ажыл-агыйның шээр мал ажылдыг салбыры Сесерлигни эргелекчиледип чоруткан.

Эш К. С. Дотпаа хойжуларның күжүн таарыштыр тургузуп, оларның санал-оналдарын, негелде хомудалдарын өөренип көрүп тургаш, кыштаглаашкынга белеткелди организастыг чорудуп турар. Малдың чем-сууру четчир. Бо чылдың чазы соок, хат-дүвүлүг, шаттың, ой-чиктерин, оруктарының дуй хөртүктен турза-даа, мал чемнериниң немелде сөөртүлгезин болгаш үүктел чок суг хандырылгазын эки организастаан. Малчыннарның амыдырал хандырылгазынче улуг кичээнгейни салган.

Амгы үеде ол салбырда 15 муң ажыг баш шээр малды кыштадып турар. Амдыызында хой массалыы-биле 6 коданда ооллап эгелээн. Ында малдың чаш төлү артыкшылдыг алдынып, менди-чаагай доругуп турар. Чижээ: Аныяк хойжу Юрий Тактал төрээн 304 хоюндан 315, Салчак Билчей 306 хойдан 310, Чыдыгбай Салчак 300 хойдан 308, Маады Сандакпан 275-тен 280 хураганны менди алгаш, семис-чаагай доруктуруп турарлар.

Сесерлигниң ийи хойжу бригадаларының коллективтери уткуштур планны хүлээп алгаш, бо чылын төрүүр чүс хойга онааштыр бригада бүрүзү ортумаа-биле 90 хураганны, хой бүрүзүнден 3 кг дүктү алырын хүлээнген.

ЧУРУКТА: К. С. Дотпаа.

Алексей МОНГУШТУҢ фотозу болгаш сөзү.

Час чоокшулаан, байдал кандыгыл?

СЕПТЕЛГЕ ООЖУМ

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездиэ аттыг совхозтуң Хөндергей салбырында часкы хову ажылдарынга техниканы белеткээри оожум чоруп турар. Септээр ужурлуг 6 «ДТ-75» тракторнуң ийизи ам-даа септеттинмээн. Ол ышкаш кожут машиналарын септээри доозулбаан. Кошкенде теве херек чок дижири ышкаш, эрткен күзүн ажаан алыышкын доозулган. Соонда, илиирлерни база өске-даа хереиселдерни мастерскаяже эккелбейн, хову турлаанда каашкан.

М. ДОЧУУ,
механизатор.

ҮРЕЗИННЕР ЧЕДИШПЕС

«Торгалыг» совхоз тоску беш чылдың бо тодарадыкчы чылында мал чеми культураларны 1500 гектар черге тарыыр планныг. Ынчангаш ажыл-агыйга 90 центнер кукуруза үрезини, 2275 центнер чаңгыс чылдыг сиген үрезини херек болуп турар. Амгы байдал-биле алырга, совхозта чүгле 55 центнер кукуруза үрезини, 1147 центнер чаңгыс чылдыг сиген үрезини бар. Арткан үрезинни өске черлерден тыптынар ужурлуг. Ындыг турбуже совхозтуң дирекциязы үрезин тыптынарының хемчеглерин албайн турар.

Оон ыңай, тарылга шөлүнге 450 тонна өдекти болгаш 290 тонна минералдыг чемишчидилгени төгер. А херек кырында 190 тонна өдек төктүнген, ынчаарга минералдыг чемишчидилге дугайында айтырыг шуут тургустунмайн турар.

Совхозта техника септелгезиниң байдалы база-ла дүвүренчиг. 13 тракторнуң 8-зи, 9 андазының 5-жи, 10 сеялканың үжү, 70 илиириниң 60-ны белен болган. Септелге талазы-биле кылыр ажылдар амдаа улуг. Ынчалзажок бо үстүнде ажылдарны дүргедедириниң хемчеглерин совхозтуң кол агроному Чактар Нүраетоол, кол инженери Тумат Сүндүп оларның албайн турары элдептиг.

Д. ДАМБАА.

Өвүр район.

Эш хуузунуң судунга

Сөөлгү үеде «Совет Тыва» совхозта хөй-ниити черинге корум-чурум үрей бөөр, арагалаар чоруктар элээн шеглеттинген. Бо дээрге ында эш хуузунуң судунуң болгаш улусчу дружинаның дээштиг ажылының салдары.

Совхозта эш хуузунуң судунуң ажылы идепкейжип, чоокку үеде ооң хуралын 3 удаа эрттирген. Хөй-ниитиниң корум-чурумун, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп, ажыл шагы үскен элээн каш кижиниң херээн аңаа шыңгыы сайгарган.

Чижээ, В. Хажыкының эзирти арагалап алгаш, машина башкарып дүржоктанганының, А. Шарайбан, К. Санчат оларның арагалап алгаш кудумчуга, хөй-ниити черлеринге шуугаш, улуска амыр-дыш бербейн, шаптыктап турганының дугайында материалдар эш хуузунуң судунга кирген. Ынчангаш оларны эш хуузунуң судунга шыңгыы чугаалажып, томааткан. В. Хажыкыны он рубльге торгааш, ооң дугайын автоинспекцияже шилчиткен. А автоинспекция чери ооң автомашина чолаачылаар эргезин ийи чыл казаан.

Эш хуузунуң суду корум-чурум үреп, арага-дарыже сундуккан өске-даа эштерге дээштиг салдарны чедирген. Чижээ, мооң мурнунда үргүлчү арагалап, чурум үреп турган хамааты С. Бичекей эш хуузунуң судунга хемчег алдырткан соонда ындыг ажыгын чидирген, багай эвес ажылдап турар. Ол ышкаш К. Седип-оол, С. Эрес-оол, Д. Лопаа олар четпес ажыгын чидирип алганнар. Эш-оорунуң ажыктыг арга-сүмези кижиге ол хире үнелиг.

С. ДОНГАК.

Меңээ шылгалда болду

Чажыргаш чоор. Арагаже сундугар, ооң-биле бо-ла доңнажы бээр чордум. Арагалаашкынның уржуундан ажылдаар черни солуур, хемчег алдыртыр таварылгалар-даа турган.

Садыгжылап, бухгалтерлеп, башкылап-даа турдум. Кижиниң ажыл-амыдыралын арага дыка-ла дедир тыртар, өөделетпес чорду. Моон соңгаар черле канчалзымза экил? Мындыг айтырыг мээң мурнумга тургустунган. Арагалавас-ла болза таптыг ажылдап болур, тускай мергежилдерим бар-дыр деп бодангылаар турдум.

Ынчангаш арагаже хандыкшыырын соксаткаш, таптыг ажылдап, чурттаар деп бодай берген мен. Эрткен күзүн чүве. Эмчиге-даа эмнетпейн, ажыг суксунну үш ай иштинде амзавадым. Ынчалза-даа чамдык эш-өөр, өг-бүле ишти олче тыртылар боорга кижиге талаар чорду. Черле ынчаш бодап-даа көөрге эмнеткен чамдык кижилериниң өг-бүлелериниң ишти арагалап турып бээрин шын эвес деп бодаар мен. Бир эвес кайызы-даа арагалаар бир өг-бүле кижилер шуут ишпес дизе ийилээн эмнедири таарымчалыг. Чижекке бодумнуң өг-бүлемни чугаалаайн.

Арагадан эмнедириниң бижиин кылдыртып алгаш, өөм ээзи-биле ийилээн чоокта чаа эмнедин алдывыс. Бо эмнээшкин биске ажыктыг болгаш дээштиг болган. Моон соңгаар араганы ишпес деп дугурушканывыс ёзугаар ону амыдыралга бадыткаары арткан.

Т. САРЫГЛАР.

Барыын-Хемчик район.

СЕМИНАР

«Мөген-Бүрен» колхозтуң төвү—Кызыл-Хая суурга пропагандистерниң семинары болуп эрткен. Аңаа Тыва АССР-ниң план комиссиязының даргазының оралакчызы Д. Тиинмей «Чаа экономиктиг реформа болгаш Тыва АССР-нин төскү беш чылда соруулгалары», республиканың кедээ ажыл-агый министри Д. Ф. Лаасол «Тыванын кедээ ажыл-агый болгаш ооң перспективалары» деп темаларга лекцияларны номчутулаан.

Х. КУСКУН-ООЛ.

Сулума Сагдыевна Ондар бичии чажындан эгелеп, ада-иезинин чымыштыг ажылы—мал ажылынга дузалажып өскен. Хой кадарар, чемгерер, кыргыыр, чаш төлду ажаап алыр. Шынап-ла кадарчының ажылы берге, аңаа бодунуң ынакшылын, шынчы чоруун биеэги хевээр арттырган. Ол ам Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң дээре малчыннарының бирээзи апарган.

Өөнүң ээзи, коммунист, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинин эдилекчизи Дажы-Серен-биле кады Сулума Сагдыевна улуг чедиишкиннерлиг ажылдап келген. «1973 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле ол шаннаткан.

Сулума Сагдыевна сес уругну өстүрүп кижизиткен. Ооң уруу Валентина ам ада-иезинин ажылынга дузалажып, сакманщиктеп турар, ооң күзели—ветеринария институдунга кирери.

Хоочун кадарчылар 300 хураганны менди камгалап алган. Хой ооллаашкыны уламчылап турар.

ЧУРУКТА: С. С. Ондар уруу Валентина-биле.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

Соңгу чүк огородтарында

Таймырга март айда дүвүлүг хат-шуурган, чыккылама соок дендей бээр. Ынчалза-даа көдээ ажыл-агый ишчилери кидин-түлүк ажылдап эгелээр: ногаа культураларының үрезиннерин олуртуп турарлар.

Поляр ындынын Енисейнинин эн улуг «огороду» «Норильский» совхозтун огороду эн улуг—ийи гектар ажып турар. Ооң шил дээвиирлериниин адааңда ногаан соңуныны, салатты, свёкланы, редисти, шампуньонну бүдүн чыл дургузунда өстүрүп турар. Совхозтун ажылчыннары айда-ла Норильскиниң металлургтарынга, шахтёрларынга 40 тонна витаминниг продукцияны чорудуп берип турар. Огородка ажыл полярлыг карааңгы дүне безин соксавас.

(СЭТА-ныҢ корр).

Бора-тоолайның ажыы улуг

РСФСР-ниң көдээ ажыл-агыйындан СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнатканы: бо беш чылдың эгезинден тура республиканың колхозтарынга бора-тоолай өстүрер 850 ферманы тургускан азы чаартып кылган. Оларның 60-ны механизацияның дузазы-биле ажылдаар, эн улуг фермалар боолу турар. Оларда 300 муң хире бора-тоолайны азырап турар. Сөөлгү чылдарда Татар АССР-ниң, Саратов областың, Краснодар крайның колхозтарында, а ол ышкаш Псков, Киров, Ульяновск областарның, Марий, Чуваш болгаш Башкир АССР-лериниң ажыл-агыйларында бора-тоолай өстүрүп, ооң эзлин будурер ажыл дыка калбаа-биле чоруп турар апарган.

Эрткен чылын РСФСР-ниң колхозтары күрүнеге 2.200 тонна бора-тоолай эзлин саткан.

Куш фабриказы

Курган хоорайның чанында 270 муң төрүүр дагаа азыраар механизастаттынган куш фабриказын кылып турар. Ол чыл санында-ла 62 миллион чуурганы болгаш 655 тонна тергиин шынарлыг куш эзлин бээр.

Фабриканы ажыглалга киирерге, Курган обласка чуурга, куш эзли будурери дыка көвүдээр.

(СЭТА-ныҢ корр).

БӨДҮҮН МЕХАНИЗАЦИЯ ДУГАЙЫНДА БОДАЛ

Шаг-шаа-биле, чавылдак көгү-биле турбас» деп үлегер чугаа бар. Шынап-ла бо үеде чүвенин чаартынып, чаа-чаа янзы-бүрү машина-техниканын ажыл-агыйының кандыг-даа адырларынга аар күш-ажылды чиигедири-биле база күш-ажылдың будурукчулуун бедидери-биле тыптып кээп турарын кижи магадап ханмас.

Көдээ ажыл-агыйда хол-биле кылыр аар ажылдарны бөдүүнү-биле-даа болза механизастаар дугайында чугаа моон мурнунда чылдарда дыка хөй үнүп турган.

Бистин Тес-Хем районга «Елка» дээр инек саар агрегаттар-даа тургулаан чүве Ону саанчылар билдилии-биле ажыглап, боттарының аар ажылын чиигеткенинге амырап, өөрүп-даа турган. Ам оларның оода чамдык кезиидаа ажыл-агыйда көзүлбестээн, ындыг агрегаттар дугайында ажыл-агыйларның удуртукчулары-даа, инженер-техниктиг ажылдакчылары-даа шуут ыытташпас апарган.

«Чодураа» колхозтун Хараал-Тей сүт-бараан фермазында чаа бызаа болгаш инек кажааларын даш-биле туткаш бүс-биле изидер, суг дамчыыр хоорзаларлыг, кудуктуг, сайгылгаанныг, аскылыг оруктарлыг кылып кааны дыка таарымчалыг болгаш кижи сеткилинге өөрүнчүг.

Колхозтун төрүүр-даа, төрүвес сувай-даа инек малы ангы-ангы ырак коданнарда кыштап эртип турар. Ында кажаалар чавыс, эжин тар, эрги хевирнин кажаалары болуп артпышаан. Төрүүр инектерлиг кыштагларда чаш бызаа дорук турар печкалыг, соңгалыг таарымчалыг кажаа-даа чок. И. Допуйнун төрүүр инек коданындан амгы үеде 12 инек төрээн. Бызааларны боттары өлүрер бичии такпыш өөнде ажаап турар. Ам-даа 70 хире инек төрүүр ужурлуг. Ол ышкаш төрүүр инектер малчыннары Соян Самбуулай, Оюн Артына оларның коданнарында байдал база-ла ындыг. Коданнарда малчыннарның аар ажылын чиигедири-биле черле чүү кызза экил дээрзин боданыр үе келген.

Мээн бир чугулалап бижиир деп бодаан чүүлүм мындыг: бир коданда 100 ажыг баш инек кыштап турар боор тур. Ынча инектиң хонган кажаазындан эртенин-не бөлүп аштап, кодандан ырадыр аппарып төгер өл, доң өдек дыка хөй болур дээрзи билдингир болгай.

Малчыннар ону кажаа иштинге болгаш даштыгаа чадаг чүктеп, хааржак, деспиже каап алгаш, 40—50 метр черге аппарып төп турар. Берге-ле ажыл. Ооң соонда кургаг өдекти кажаа иштинче киирери база-ла ындыг. Колхоз ол дээш чүү-даа төлевейн, чүгле малдың баш санынга төлеп турар.

Техниканын көвүдээни-биле чергелештир шанактап өөреткен аът-даа чок, шанак херекселди-даа кылбайн турар апарганы шын эвес.

Машина-трактор чеже-даа хөй бар болза, кодан санынга ону ажылдалып тургузуп каары ам дээрзинде болдунмазы билдингир. Кижи бодаарга бир-тээ, бөдүүн-даа болза, механизацияны кылыр дээн чүве болганда, инек мал кыштагларынга кажааны бөдиткеш, эжиин улгаттыргаш, аскылыг оруктарны кылза эки боор. Аңаа электри тогу-даа негеттинмес, чүгле чагылар кадаар 1—2 хире вагонетка (аскылыг деспи) херек—ол-ла-дыр. Ону кылырынга хөй акша чарыгдаттынмас. Азы подшипниктиг өзектерлиг чылгыр, чиик тергежиштерден-даа бодап чогааткаш ажыглаза кандыг боор.

Чангыс чижектен чугаалап көрейн. Бо кызын бистин коданывыста 220 молдурга кыштап турар. Ооң эртенин-не үндүрер доң, өл өдээн 2-3 кижи 3-4 шак хире ажылдап тургаш доозар-дыр. Ону чадаг сөөртүр, азы чүктээр. Чамдыкта кыска соок хүн дургузунда малды суггарар чемгерери, кадарарының чымыжы дыштаныр алыр херек чок, азыр-чем кылып ижер безин чай тывылбайн баар боор-дур.

Мындыг байдал чүгле бистин Тес-Хем районда эвес өске-даа районнарның чамдык ажыл-агыйларында бар боор деп бодап-тыр мен.

Мынчангаш мээн саналым: «Сельхозтехника» органнарының база колхоз, совхозтарның инженер-техниктиг ажылдакчылары мал ажылында хол-биле кылыр аар ажылды чиигедир бөдүүн механизация дугайында чаартыкчы, чогаадыкчы ажылдарны кылырын улуу-биле идегевишаан, ону кылырын күзээр-дир мен. Мээн бо саналымны деткиир эштер база барынга бүзүрээр мен.

И. КОМБУ,
персоналдыг пенсионер.

ТОМСК ОБЛАЗЫ. Обь хемде, Колпашево хоорайда Барыын Сибирьде эң улуг болуп турар хем портун «Томскстрансстрой» трестиң № 299 тудуг-монтаж поездизинин коллективи тудуп турар. Порттуң бир чылда чүүк сайгарылгазы 600 муң тонна болур. Ооң комплекизинде 300 метр узун судно доктаар демир хана, 10 ажыг краннар, 4 муң тонна чүүк шыгжаар шывыглыг склад, оруктар, администрация бажыңы, септелге-механика мастерскаязы болгаш өскелаа дузалал албан черлери кирип турар.

1975 чылда тудуу доостур ол порт нефть болгаш газ-биле байлак Томск, Тюмень областарның экономиктиг хөгжүлдезинге улуг ужур-дузалыг.

ЧУРУКТА: хемниң чаа портунда краннарны эптеп турары.

А. КУЗЯРИННИҢ фотозу. (СЭТА-ныҢ фотохрониказы).

Хураганнар немежип тур

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң Эярбек салбырында 11700 ажыг төрүүр хойнуң амгы байдалы эки. Бо хүннерде төрээн 4100 хойдан 4186 хураган алдынган, олар онча-менди доругуп турар.

Малчын Мөнге Кууларның коданында 130 хой ооллаан, ооң 32 хураганны артыкка алган. Малчынның сакманщиктери Дугар Куулар, Нина Бады-Хөө чаш малды зоотехниктиг чурумнарга дүүштүр өстүреринин бүгү хемчеглерин сагып, шудургу ажылдап турарлар.

Эярбек көдээ Советтиң депутады Монгуш Дамдынның 430 ажыг хоюнуң 420-зи ооллапкан. Депутат ооң 20 хураганны артыкка алган. Аныяк малчын Биче-оол Чамзының хоюнуң база-ла нургулайы ооллапкан. Төрээн 360 хойдан 365 хураганны алган.

Ол малчыннарның сакманщиктери Монгуш Кызыл-Уруг, Анзанмаа Чамзын, Вера Дарсуу, Алексей Лажымба олардың кызымак, эки ажылын салбыр баштаар чери мактап, үнелеп турар.

В. ШЫНГЫЫ.

Шынзылгаларны алырлар

Кызыл хоорай Совединиң «Көк-Тей» совхозунуң ажылчыннары 20 кижи бо чазын комбайнерлерниң болгаш трактористерниң шынзылгазын алыр. Механизаторларның бүгү-ниити өөредилгезиниң курстарын ажыл-агыйның кол инженери Е. А. Чижиков удуртуп турар. Келир үеде кан аъттарның башкарыкчылары теория болгаш практика талазы-биле билигни Евгений Алексеевич ышкаш дуржулгалыг, тускай эргемниглерден ап турар.

В. СЕЛЕЗНЕВ.

Эвилелдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР:

Шлактан металл

Челябинскиниң металлургия заводунуң тускай эртемнигдери домналыг будурүлге черинге флюс кылдыр конверторлуг шлактарны бистиң чуртувуска эң баштай ажыглаан. Ол чорук будурүлге черинге үш муң тонна хире металлды эгидип берген, чүге дээрге шлакка 15 хуу чедир демир артар болгай.

Ынчангаш, металлургия чиг-эдинин ажыглалы экижин, известняк, кокс чарыгдалы болгаш сөөртүлгези кызыралып турар. Шлактың тонна бүрүү заводка бир рубль камналганы бээр. Долгандыр турар түүлдериниң хирленири эвээжеп, бок төгер шөлдүң хемчээли бичеленип турар.

Ол дештилгелиг арганы будурүлге черлериде калбаа-биле ажыглап эгелей берген ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозу дыңнаткан. Ону Кривой Рогта, Енакиевода, Запорожьеде ажыглап турар. Конверторлуг шлактарны оон-даа артык калбаа-биле ажыглазын дээш ам-даа хемчегларни ап чорудар. Ол арга будурүлгенни ажыктың бедидери-биле министерствоның сүмелеп турар хемчегериниң санынга база киржип турар. Будурүлге черлериниң ажыл-чорудулганын үнелеп көөрде, ам флюс кылдыр конверторлуг шлакты ажыглап турарын база барымдаалаар апарган.

Челябинск.

ЭСТОНИЯ:

Шевер машина

Эстон ССР-ниң Эртемнер академиязының Кибернетика институдунуң эртемденнери электронныг саналга машиназынга программчыдарының универсалдыг системазын тургускан.

— Ол системаның дузазы-биле кыска хуусаа иштинде энергетиктиг улуг комплекс ышкаш ындыг нарын тудугну төлевилеп ап болур. Ону кылырда тудуг, монтаж, энергетика талазы-биле инженерниң кылыры чәрби хире янзы-бүрү хевириниң бодалгаларын бодаары негеттинер. Электронныг саналга машиназы ону түгле кылып шыдаар эвес, харын эн-не таарымчалыг вариантны шилип тын бээр—деп, институттуң директору, техника эртемнериниң доктору Б. Тамм СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Ол-ла принципти үлетпүрнүң кандыг-даа адырынга эргежок чугула түүлдерни кылырынга, чижөлөөрге, металлургияның болгаш автомобиль тудуунуң таарымчалыг технологиязын тодарадып тыварынга үндезин кылдыр ажыглап болур. Ынчан машина бүгү-ле түүлдерни: металлдарның шынарларын, материалдарның удурланыышкынын, дериг-херекселдерни таарыштыр тургузарын болгаш оон-даа өске дыка хөй түүлдерни шуптузун барымдаалап турар.

Таллин.

АЗЕРБАЙДЖАН:

Ийи катап ынаныштыг

Бакуның электромашина тудуунуң заводу көдээ ажылгайга хереглээр, күрүснинің Шынар демдээн алган моторларның баштайгы бөлүүн будурүп үндүрген. Олар оон мурнундагы моторлардан ийи катап үр хуусаада ажылдаар. Оларның корпустары агаар эрттирбес, дүргектери онза быжыг кылдыр камгалаттынган. Азербайджанның электротехника будурүлгелери чурттуң көдээ районнарынга он беш хевирнии янзы-бүрү дериг-херекселдерни будурүп бээр. Оларның аразында мал чеми белеткээринге херек, электри-биле чылыдар автоматтыг колонкалар, улуг эвес электростанцияларның дериг-херекселдери, трансформаторлар, электри хуваар тургузуглар бар.

Баку.

ТУРКМЕНИЯ:

Заводтарны тудуп турар

Туркменияда Сакар суурда хөвөң арыглаар заводун тудуу эгелээн. Ол завод чылдың-на 14 муң тонна волокно будурүп үндүрер.

Хөвөң арыглаар өске бир заводту Мургабта тудуп эгелээн. Ол будурүлге черн Каракум каналының зоназында өстүрүп турар чинге волокнолуг хөвөң сорттарын болбаазырадып кылыр.

Ол ийи завод кайызы-даа 1975 чылда ажыглалга кирер.

Ашхабад.

УКРАИНА:

Культуржуткан шыктар

Бус районнуң (Львов область) Улуг Октябрьниң 50 чылы аттыг колхозунуң мелиораторлары 130 гектар хөлүн эртир шык черлерни таарымчалыг кылдыр болбаазырадырын дооскан. Хөй чылдыг сигеннер тараан, чаартынган шыктар ажылагыйның культурлуг одарларының кызыгаарын улам алгыткан.

Тулаалыг, доңгелчиктиг ол черлер шаанда гектар бүрүзүнден-не 5-7 центнер эвээш сиген берип турган. Ам оон ажыктыг эвес боон турганын соксаткан. Колхозтуң механизастаттынган отряды ол шөлдерни кажаалап турар. Энир чылын ажыглалга киргген, культуржуткан шыктар база үттундурбаан. Механизаторлар оларның немелде чемишчидилгезин дооскан. Минералдыг немелде чемишчидилге кылыр чорук культуржуткан шыктарның гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 4,5—5 муң чем единицазы чедир дүжүт алыр арганы бээр. Ындыг сиген бар турда, концентраттар ажыглавайн турган безин хонукта саалданы 16-20 литр чедирип болур. Ол сүт эң-не чиик өртектиг болур, чүге дээрге эжижиткен шыктардан үнген ногаан сиген өске чемнерден ийи-үш катап чиик өртектиг-дир.

Прикарпатьениң каас бойдузунуң чурумалын ол культуржуткан шыктар улам чаваш кылып, бактаап киргген. Беш чылдың тодарадыкчы чылында Львов чоогунун бедик продуктулуг одарларының шөлү 20 муң гектар немей улгадыр. А 1975 чылда ол 100 муң гектар чедер.

Львов.

УЗБЕКИСТАН:

Хива — мастерлер хоорайы

Хиваның мастерлери ыяшты азы чести үзбек угулаабиле каастап турганы эрги мастерснааларындан ураң түүлдер кылыр чаа фабриканың делгем чырык цехтеринче көжүп киргген.

Хиваның бүгү Чөөн Чүкке алдаржаан ураң түүлдери тускай хевириниң техниктиг революциязын эртип турар. Машиналар мастерлериниң, күш-ажылын чиигедип, продукцияны кызымаккай каастап кылырынга херек үени берип турар. Олар подпостарны болгаш доңгаларны кылып, металлды баш удур болбаазырадып турар апарган. Он чыл бурунгаар олар ол дугайын түгле күзеп чоруаннар.

Бедик бүдүрүкчүдүг дериг-херекселдерни өске бир чаа фабрикада база тургускан. Ол дериг-херекселдерни каастап даранырлар алган. База бир будурүлге чери бо чылдың төнчүзүнде ажыглалга кирер, ол дээрге — ураң керамика заводу-дур. Ызыгуур салган келген шевелер чаңчыкпааны ол машиналарны шиңгээдип алыр дээш белеткеп турар.

Хиваның чаа үлетпүр зоназын тургузуп турар амгы үеним ол будурүлгелериниң ажылчыннарының хөй нуруузу — оолдар, кыстар, оларны Хорезм болгаш Ташкент областарның сураглыг мастерлери өөредип каан.

Хива,

Хорезм область.

(СЭТА-ның корр).

Магадылаттынган дужуттерниң курлавырлары

(Эгеан 1-ги арында).

Суттарылга системаларының ажыктыг чоруун улгаттырары-биле амгы үеде оларны техника талазы-биле сайзырадгайжыдын, планга үндезилеп, аңаа автоматиканы, телемеханиканы калбаа-биле ажыглап эгелеп турарының дутайын министр тодаргайы-биле чугаалаан.

Эң улуг айтырыгларның бирээзи — ажыл-агыйның иштики суттарылга четкилерин ажыглаарын экижидери боон турарын министр айыткан. Бо беш чылда министерстводар колхозтар, совхозтар-биле керээ ёзуталаар ийи миллион гектар черниң техниктиг ажаалдазын хүлөөп алган. Ол ажылды ам-даа калбартырын, материал-техниктиг, сан-хөө байдалын экижидерин көрүп турар деп, министр демдеглээн.

Министр оон соонда бо талазы-биле эртем ажылын, медиораторжу кадрларны белеткээрин тодаргайы-биле чугаалаан. Мелиорация тудутларының төлевиледдерин болгаш оларны тударының шынарын, суттарылга системаларын ажыглаарының шынарын экижидериниң улуг харыысалгалыын бидбишаан, бо талазыбиле ажылда четпестерни уэуткаарының бүгү хемчегларын алыр деп илеткелчи түнелинде чугаалаан.

Дараазында илеткелдерни чугаалажып көөрү эгелээн. Волгоград облкүүскомнуң даргазы **Ю. И. Ломакин** бир дугаарында санал берген. СЭКП ТК-ның май (1966 ч.) Пленумунуң соонда эрткен чылдар иштинде области суттаттыг 50 муң гектар черни ажыглалга киргген деп, ол чугаалаан. Ол черлерден 200 муң ажыг тонна картофельди болгаш ногааларны, 400 муң тонна ажыг кукуруза силозун, дыка хөй сигенни болгаш өске-даа продукцияны ап турар. Областың мелиораторлары беш чылдың арткан чылдарында ам-даа 98 муң гектар суттаттыг черни ажыглалга киирер ужурлуг.

ВАСХНИЛ-дин корреспондент-кежигүнү **Б. Б. Шумаков** бодунуң чугаазын мелиорация тудуунга эртемниң чедиишкиннерин шиңгээдип алырынга тураскааган. Суттарар болгаш кургаткан черлерге чер ажылын чорударынга агротехниканың бедик деңнели негеттинер. Россия Федерациязының мурнуу талазында дыка хөй областарга ыядыг шөлдерден бир чылда 2—3 дүжүтү ап болур деп, эртемден демдеглээн. Украинаның эртем-шинчилел институдунуң суттаттыг шөлдеринге тарылганы үш удаа чоруткан, 1000—1200 центнер ногаан массаны ап турар. А Ростов областың «Золотаревский» деп колхозу күзүн чашкан кызылтастың бир гектарындан-на 40 центнер тарааны алган, оон соонда 15—18 центнер кырлыг-караны азы 300 центнер кукуруза массазын ап турар.

Саратов областы суттаттыг шөлдүг улуг район болуп бар чыдар деп «Энгельсский» дээр дүржүлга-көргүзүг совхозунуң директору **А. В. Соболев** чөвүлел хуралга чугаалаан. Мелиорация ажылдары бо беш чылда калбак көргүзүлдеп алган. Өөлгү үш чылда 126 муң гектар суттарар шөлдү ажыглалга киргген. Төлевилел институттарының көргүзүп турарын ёзуталаар алырга, областың мелиорация фондузу 2,8 миллион гектар чедер. Чогум-на суттарылга ачызында эрткен чылын гектардан-на 46,6 центнер тарааны алган бис. А чамдык участоктардан 58 центнер чедир тарааны алган.

СЭКП-ниң Ставрополь крайкомунуң көдээ ажыл-агый киллизиниң эргелекчизи **В. Ч. Калашников** мелиорацияның улуг ажыктының крайның ажыл-агыйларының чижөөндеп көргүзүп чугаалаан. Суттаттыг шөлдер ниити тарылга шөлүнүң 5 хире хуузун эгелеп турар-даа болза, бүгү ногааны, виноградты, сиген болгаш чемгерилге культураларының ногаан массазының 35 хуузун оон ап турар.

Хөй чылдарның суттаттыг культурлуг одарларын кылбас болза, мал ажылының улуг комплекстерин хөгжүдери берге деп, Липецк облкүүскомнуң мелиорация болгаш сут ажыл-агый эргелелиниң начальниги **М. Т. Наролин** чугаалаан. Картофель, ногаалар, чемгерилге культуралары будурүп турар бүгү специализастаттынган ажыл-агыйларны механиктиг чаашкынналдыышкын системалары-биле кыска хуусаада хандырар сорулганы областың мелиораторларының мурнунга салган. Ону барымдаалаан, тоску-беш чылда 80 муң гектар шөлдүг черге суттарылга системаларын тудар. Ылаңгыя чаа техниканы — «Фрегаттарны» болгаш «Волжанкаларны» калбаа-биле ажыглаары чугула. Ол чорук суттарылга суудгалары тударынга үнер чарыгдалды ийи катап эвээжедир.

Областың тарылга шөлүнүң чартыктан хөй кезиниге суттарылга чурумун таарыштырары негеттинин турар деп, Псков облкүүскомнуң даргазының оралакчызы **А. Т. Еленко** чугаалаан. Чадан үнүштер, даштар-биле бокталган черлериниң 40 хире хуузунга химизация болгаш мелиорация ажылдарының хемчээлин улгаттырары чугула. Черни шиңгээдип алырының комплекстиг системазын ажылдан кылган. Үш чыл иштинде бо ажылдарны 66 муң гектарга чоруткан. Кадрлар белеткээринче улуг кичээнгейни угландыры турар. Бо мергежилди нептередири-биле чыл санында-ла мелиораторларның маргылдаазын эрттирип турар.

Бедик продуктулуг суттаттыг одаларны тургузарының дүржүлгезин ВАСХНИЛ-дин академиги **П. Г. Андреев** түнеп чугаалаан. Одарлар оңдунда малга херектиг бүгү чүүлдер бар. Малдың продуктулуун бедидериниң, продукциының бот-үнезин чиигедириниң оруу оон эгелээр. Беш чылдың төнчүзүнге чедир бистиң чуртувустун бүгү зоналарынга ийи миллион гектар суттаттыг одарларны тургузар. Чоонку үеде Москва, Рязань областарның саар инектериниң барык чартык кезини, а Ленинград, Пенза областарның Татар, Мордва АССР-лериниң бүгү инектерин ындыг одарларга тургузар.

Илеткелди чугаалажып көөрүнге Кабардин-Балкар АССР-де Прохладненск районунуң Чапаев аттыг колхозунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Н. Б. Абубекиров**, Бүгү-эвилелдиң рис эртем-шинчилел институдунуң (Краснодар крайда) директору **Г. А. Романенко** болгаш өскелер-даа киришкен.

Чөвүлел хурал март 12-де бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ВРОЦЛАВТЫҢ ЧАА ТУТТУНГАН РАЙОННАРЫ

ВАРШАВА. Польшаның Вроцлав хоорайынга туттунар чаа чуртталга районунуң төлевилелин чогаадып доозупкан. Вроцлавтың 33 муң чурттакчылары аңаа чаа, чырыкчаагай квартираларны алыр. Аңаа туттунар 4 болгаш 11 каът чуртталга бажыннарының аразынга садыг төвү, амыдырал хандырылга комбинады, ийи кинотеатр, эштир суглуг болгаш гимнастика кылыр залдарлыг Культура бажыны, школалар, уруглар садтары, эмчи албан черлери бар болур.

Ол чуртталга районунуң иштинге автомобиль чоруурун хоруур.

• • • • • •

ИНСТИТУТТУҢ ЮБИЛЕЙИ

БУДАПЕШТ. Венгр Улус Республиканың даг байлаан казып, тывар талазы-биле Будапештиде эртем-шинчилел институду бо чылын бодунуң тургустушганындан бээр 25 чыл оон демдеглээр! Ол чурттун эн көл эртем төпторинин бирээзи даштыкыда база-ла ат-сураглыг апарган. Институт 25 чыл иштинде 1.600 ажыг эртем ажылдарын парлаан, ангы-ангы темаларлыг 5 муң ажыг шинчилел ажылдарын кылып, белеткээн. Оон ажылдакчылары түгле өөлгү беш чыл иштинде белин янзы-бүрү 70 ажыг чогаадылгаларны кылганың чугаалаар болза, ол коллективтиң чедиишкинниг ажылы тодаргай апаар.

• • • • • •

ПЛАНДАН АЖЫР ХӨМҮР

БУХАРЕСТ. Румынияның Жиу шынаазының хөмүр-даш шахталарының ажылчыннары пландан ажыр 25 муң тонна ажыг оттулар түүлду казып тыпканнар. Оны күш-ажыллы организастаарын экижидип, хөмүр-дашты казарын болгаш сөөртүрүүнүн арга-техниказын улам таарымчалыг кылдыр ажыглап турган, чедип алган. Чарыштын эгелекчилери болган «Вулкан» шахтаның ажылчыннары Румынияны фашистиг мөлчүгделден хостаанының 30 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың бирги черин эгелеп турар. Олар чыл эгезинде-де хөмүр-дашты пландан ажыр казар болгаш күш-ажылдын будурукчулуунун бедидер- талазыбиле тодаргай хүлөөлгелерни алганнар. Шахтёрлар боттарының сөзүн алдарлыы-биле тудуп турар. Чылдың баштайгы айларында ол коллективтин ажылынын түннелдери—пландан дашкаар 10 муң тонна хөмүр-даш күш-ажылдын будурукчулуунун дыка улгадыышкыны, ажылды шапкынчытканы ол болган.

• • • • • •

МАЛ АЖЫЛЫН ҮЛЕТПҮРГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭР

БРАТИСЛАВА. Словакияның көдээ ажыл-агыйының капитал тудуушкунунга чаңгыс аай көдээ ажыл-агый кооперативтери болгаш күрүне бо чылын 900 миллион крон-акша тускайлаан. Ол хөренги-биле алаан хөй каттышкан агрохимия төпторин, мал азыраар улуг-улуг комплекстерни, мал фермаларын тудар деп турар. Чижээ, Дунайска-Среда деп суурга 7 муң баш мыйыстыг бода малды азыраар республикада эн улуг дээн комплексти тудар. Ону тударынга ажыглаар акшаны—107 миллион кроону—Словакияның 38 кооперативтери болгаш 2 куражыл-агый чери тускайлап берген.

• • • • • •

КЫЙГЫРЫГНЫ ДЕТКИП ТУРАР

СОФИЯ. Болгарияның социалистиг революциязының 30 чылынга алдар кылдыр 1974 чылды шалыпчы күш-ажылдың чылы кылырынче Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединин, Болгария Улус Республиканың чазааның болгаш Болгарияның профэвилелдериниң Төп Чөвүлелиниң кыйгырыын чурттун ажылчы чоннары калбаа-биле деткип турар. Ол кыйгырыгны амыдыралга чедиишкинниг боттандырып эгелээни бо чылдың баштайгы ийи айының түннелдери бүзүрелдии-биле көргүзүп турар.

Шумен округтун ажылчы чоннары эки түннелдерни чедип алганнар. Олар 50 миллион лев-акшаның продукциязын бүдүрүп үндүрген. Ол дээрге, эрткен чылдың ол-ла үезинде түннелден 6 хуу хөйдүр. 1974 чылдың ийи айының дургузунда Гусен округтун ажылчы чоннары продукцияны 4 миллион, Плевеннин —9 миллион лев-акшага эрткен чылдың чогуур үезинден хөйну будурүп үндүрген.

Болгарияның өске-даа можуларының мун-мун будурүлге черлеринде база-ла хайныышкынныг ажыл-иш чоруп турар. Болгарияга социалистиг революцияның 30 чылын төлептиг уткуур болгаш алдыгы беш чылдың хуусаазындан эрте күүседир дугайында Болгарияның Коммунистиг партиязының кыйгырыынга болгар ажылчы чоннар ындыг ажыл-херекчи ёзу-биле харылап турарлар.

(СЭТА).

• • • • • •

ЭКИ ТҮҢНЕЛДЕР

ПРАГА. (СЭТА). Совет Эвилели, Польша, Чехословакия болгаш өске-даа социалистиг чурттарның боттандырып турар чангыс аай даштыкы политиказы делегей айтырыгларын тайбын шиитпирлээринче, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче, дайын месилдежиишкиннерин болдурбазынче угланган деп, ЧКП ТК-ның чингине секретары Г. Гусак польша радио болгаш телевидениеге берген интервьюзунга медеглээн.

Социалистиг чурттар Европага болгаш бүгү делегейге тайбынга чүткүлдүг, ол политика өөлгү чылдарда эки түннелди бергенин ол демдеглээн.

Европага янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелернин тайбын бот догуннаашкынының принциптерин боттандырарынга таарымчалыг байдал тургустунуп турар. Бүгү делегей хемчээли-биле алыр болза, дайын месилдежиишкиннериниң одаглары чоорту өжүп турар болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыгларны тайбын арга-биле шиитпирлээринин байдалы тургустунуп турар деп, Г. Гусак чугаалаан.

• • • • • •

ДЕЛГЕЛГЕ АЖЫТТЫНГАН

ПРАГА. «Прага метрозу — чехословак-совет найыралдың тудуу» деп делгелге ЧССР-нин найысылалында ажыттынган. Тудугнуң чоруп турарының дугайын, совет уттээшкин техниказын Прага-ның метро тудугжуларының чедиишкиннит ажылган турарының дугайын, совет специалистериниң, Прага метрозунуң баштайгы машинистер бригадазының дугайын болгаш өске-даа түүлдерни ында делгээн.

БАЙЫРЛЫГ ЁЗУЛАЛГА КИРЖИР

КАРАКАС. (СЭТА). Президент эрге-чагырганы Венесуэла күрүнениң чаа баштыны Карлос Андрес Переске дамчыдып бээриниң байырлыг ёзулалынга киржири-биле ССРЭ-ниң Дээди Соведниң Президиумунуң Даргазының оралакчызы В. П. Рубеин венесуэл найысылалла чеде берген.

В. П. Рубеин Венесуэланың даштыкы херектер министри Аристидес Кальвани болгаш албанның өске-даа кижилери делегей аэропортунга барып уткуп алган.

Э. БЕРЛИНГУЭРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

РИМ. (СЭТА). Бүгү улусчу күштериниң чоокшулажып, эвилелдежиринге үндезилээш, чурттун политиктиг удуртулгазынга демократтыг бурунгаар базымны боттандырары—итали нацизга эргежок чугула чүүл болуп турар деп, делегейниң хөрөөженнер хүнү—март 8-ти таварыштыр болган митингге чүве чугаалап турган, Италияның Коммунистиг партиязының чингине секретары Э. Берлингуэр медеглээн.

Итали коммунистер чонну ажылче хаара тударын калбартыр, өртектер өөлдезин доктаадыр дээш, чоннуң хандырылгазы багай «өзөөн камгалаар база чуртка социал болгаш экономика талазыбиле чаартылгаларны чорудар дээш туржун турарын Э. Берлингуэр демдеглээн.

Чарлыр дугайында (ашаккадай болган соонда) хоойлуну солуур айтырыг талазыбиле чоннуң санал-онаалын алыр чугаалажышкынны будүүзүнде чуртта тургустуна берген байдалды тодаргай чугаалааш, реакциялыг күштер ол чугаалажышкыннарны долгандыр калбаргаи демиселдя болдунуң эрге-ажыныга ажыглаарын оралдажып турар деп, Э. Берлингуэр демдеглээн. Ол хирезинде-де экономика болгаш социал кризистин болдурганы чамдык өске-даа берге айтырыглар Италияның мурнунда туруп турар.

Илерээшкиннер болгаш сулчээлер планы кылып турарларга сагындырыгны ол кылган. Демократия болгаш конституцияны бүгү-ле арга-биле хамгалаар апаар деп, Э. Берлингуэр медеглээн. Итали Коммунистиг партиниң политиказы ажылчы чоннарның чангыс эвин бажыдаарынче, улусчу бүгү күштериниң эветкил каттыштырылгазын моңгежидиринче угланган деп, ол айыткан.

Ол чаңгыс эн болгаш эветкил каттыштырылгазы чокка бүгү чуртту хөме алы берсеи социал, политиктиг, а ол ышкаш моральдыг кризистен үштунарының боттуг-даа, позитивтиг-даа аргазы чок деп, ИКП-ниң чингине секретары демдеглээн.

Э. Берлингуэр Италияда хөрөөженнер шимчээшкининиң сорулгаларынга доктаазан болгаш чурттуң бүгү ажылчын шимчээшкининге итали хөрөөженнерниң демиселиниң улуг ужур-дузазын онзадап айыткан.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

● **НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА).** Гонконг грипптиң халдавыры АКШ-тың 34 штадында нептерээн. Грипптиң амгы нептерээшкини дыка аз болуп турар деп, аарыглар контрольдаар талазы-биле национал төп дыңнаткан.

● **ВАШИНГТОН. (СЭТА).** Массалыг үзүткаашкын чепсээниң янзы-бүрү хевирлерин ажыглаарын хоругдаар дугайында кыйгырыгны сенатор-демократ Э. Кеннеди кылган. Делегейниң гуманитар эргезин балыткар болгаш хөгжүдер талазы-биле Женевада эртип турар дипломаттыг конференцияже бодунуң медеглелин ол чоруткан. Чепсектиң бо хевирлерин хоругдаарының эргежок чугулазын (түүге дээрге, оон колдуунда-ла хамааты чон качыгдап турар) сенатор ында айтып турар.

● **ПАРИЖ. (СЭТА).** Француз Клермон-Ферран деп хоорайның кинотеатраларына үндүрүп турган совет «Солярис» деп фильм улуг чедиишкиннг болган. Эртем фантастиказының национал конгрези он үш иштинде үргүлчүлээн, ынчангаш фильмни аңаа тураскаадып көргүзүнген.

● **ПАРИЖ. (СЭТА).** Парижтин «Эдисьон социаль» деп ном үндүрер черн француз хөрөөжен журналист Мартин Мононуң Совет Эвилелиниң дугайында номун парлаан, оон автоуунга Франциянның журналистериниң национал профэвилелиниң репортаж дээш бээр шаналын тыыскан. Репортаж арганы-биле сонуурганыг кылдыр бижээн ол номга шаналлы тыыскан чорук — талантылыг журналист, «Юманите» солунунуң тайылбырлакчызы Мартин Мононуң улуг чедиишкининиң хөрөөнүн болур деп, «Юманите» бижээн.

ХОЛГААРЛААШКЫНГА УДУР

ОТТАВА. (СЭТА-ның корр). Канадада капитал салыышкынныры оон канчаар-даа аажок улуг орулга ап турар америк монополияларга түүге ажыктыг боон турар эвес, харын Канаданы дарлап, үптээр чепсек болуп бар чыдар деп, Канаданың коммунистериниң кол парлалга органы «Канадиан трибюн» солунунуң редактору Джеймс Лич СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Даштыкы монополияларының хөй кезии америк монополиялар болуп турар, олар автомобиль үлетпүрүн долузу-биле, даг-руда, нефть, химия, машина тудуу үлетпүрүнүн улуг кезиин контрольдап турар. Америк корпорацияларының холгаарлаашкынын, оларның Канадада монополистиг белүктер-биле сулчээзин соксаалыр үе келген деп, ол уламчылаан. Канаданың дамаарышпас болгаш демократтыг хөгжүдезин чедип алыр сорулга-биле ажылчын ангының болгаш демократтыг организацияларының кужениишкиннерин каттыштырарын чедип алыр сорулганы Канаданың Коммунистиг партиязы салып турар деп «Канадиан трибюн» солунунуң редактору демдеглээн.

ХЕЛЬСИНКИ. Өөлгү чылдарда ол хоорайның кыдыында хадылар болгаш хаялар аразында чуртталга тудуунуң улуг районнары көстүп келген. Финляндияның архитекторлары тус черниң бойдус чурумалын ажыглап, бажыңнарны болгаш садыг төп-терин тударын тудугжуларга саналдаан.

ЧУРУКТА: Хельсинкиниң эдеринчи хоорайы — Тапиолда садыг төвү ынчаар көстүр.

Ю. ДАШКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Дуруяалар — эжеш куштар

РАССКАЗ

Кызыл-Эник КУДАЖИ.

(Эгеан № 58, 59 «Шында»).

Бо удаада чугаага улус киришпейн барган. Оля кээргенчиг болган боор. Шынапла, Экер Эресович ада кижи болгаш, Оляны хууда аажок-ла кээргээн. Чугаага безин киришпээн. Почта дужунга келгеш, ыыт-даваш чок, артында чавызай берген чүве дег дужүп калган.

Ол хүнү бадыр Экер Эресович орта ажылдан чадап каан. Сээдең кижи-биле дөмей-ле. Угаанныга үргүлчүле Боом үстүнге куу даазырга ажин өлүртүп каан дуруяа киргеш турар. Сактырга-ла бо соок-чарда безин чаңгыс дуруяа ында ак хар кырында өрган ышкаш.

Амгы аныяктарывыстың дугайында бодалывыстың чамдыкта дүргени кончуг ийин.

«Халаптыг аныяктар-дыр ийин — деп, Экер Эресович—ол база эзт чүректиг кижи болгай — чиг-чиг бодангылаан.— Шагда тывалар ындыг турбаан. Аас-дыл кырында чугаалашкам, соруулдаалажып алыр, ол-ла. Баш сөөгү-биле кады калыр. Кавдыг-даа бижик херек чок. Ам дээрге талаар болган шаг ышкажыл бо. Кудазын дүжүрүп, хөйге чарлаап, ашак-кадай болганын бадылаап, сүлде чураан төгерик танма-биле быжыглап каарга-даа хоржок. Бир-ле базаарда кадай бирле чүве чулчуруптарга, ийи чара кылаштажы бээр...».

Автобуска Оляны көрүп каан санында-ла, Экер Эресовичиниң ону кээргээри кончуг. Улус база аная сагыш човаш, олут хостап бээрин орандажып турган. Ынчаарга-даа Оля олут эолевес, биеэ-ле черинге туруп аар турган.

Оляның арны ындыг-ла хөглүг эвес. Улусче удур көре албас.

«Ындыглар болгай, бо шагның аныяктары—деп, Оляны көрген санында Экер Эресович боданыр,— көстүп-ле турган хырны-боскун чажырар. Оон эгенген хөрээ чүү боор, иштинден үзе шарыттының алганын көрүнерем...».

Чежемейнин-даа хөглүг эвес болза, Оля өске бүгү иштиг хөрээженнер дег чараш болган. Чаактары долу, кызыл-кызыл долбаннарлыг. Шырайы төп-төгерик. Ындында-ла дорт дурт-сыны улам хөртеш апарган, харындаа көрүштүү аажок.

Кыш орту кирип чорда, Оля автобуска көзүлбестей берген. Ажы-төлү безин ажы-төлдүг апарган кижи—Экер Эресович оон чылдагаанын эндевээн. Билдингир херек...

Мырынай май айда чүве ийин ооцар. Автобус доктаар черге улус көвүдевээнде кылаштап келгеш, Экер Эресович автобуста ынак олудунга олурупкан.

Ынчан улустуң соондан бир холунда чаш уруг куспактаан, өске холунда портфель туткан аныяк хөрээжен кижи кирип келгеш, бурунгаар эрте берген. Экер Эресович хамыктың мурнунда портфельди таныш каан. Оляны-дыр! Кызылдың сургуулдары ынчан даңгаар ындыг портфель тудар турган. Үрде ужурашпаан бодунуң уруун көрүп каан чүве дег Экер Эресовичиниң түрээ тиккитайның орган.

Оля автобустуң мурнунга баргаш, биеэ чаңы-биле бурунгаар көрүп туруп алган. Чаш уруу-даа, портфели-даа —ийи холунда. Ону ында улус албадан тургаш, мурнуку олутка арай боорда олуртуп алган. Амыдыралында бир-ле дугаар боор он, Оля улусче көрүндүр олуруп алган.

«Ам-даа чаасканн хевээр— деп, Экер Эресович сагыжы саргып боданган.— Бир эвес мээң уруумну ынчаар каапкан болза, ол куурумчуну хүл-ыйба кылып каар ийик мен...».

Экер Эресович ынчаар боданыптарга, оон чулчургайларында судалдары изинейнчип, ындында-ла ханының бедик базыышкыны көдүрүп орган. Ол харын чудуруктанышкан. Адыштарының иштү дериде бергенин боду эскерип каан. Оон эгелээш, Экер Эресович ийи иешкини хүннүң чыгыы көөр апарган. Оляның чаш уруунуң доругуп орарын Экер Эресович амыран көөр турган.

«Ол боор ийин, көрем, куурумчу адазының хорааныында — деп, Экер Эресович хыы ханып бодангылаар.— Оля база сургуулун доозун алыр. Ындыг кызыл кижи шыдаар-даа!...»

Оля уруглуг көстүп турар апарган соонда, Экер Эресовичиниң сагыжында биеэги Боом үстүнде куу даазырда чаңгыс дуруяа кирбестей берген.

Иешкилерни көргенде, база бир түүл Экер Эресовичиниң сеткилин аажок оожуктуруп турган: «Бистиң Совет эргечагыргавыс кончуг-ла чөптүү эрге-чагырга-дыр ам бо, ботиелерже база онза сагыш салып турар. Оляның уруун яслиде тургузуп кааны ол-дур. Шын-дыр, чаш төлдер буруулуг эвес, толанчы адаларның кеми ышкажыл...»

Оляның уруу хүн тудум өзүп орган. Оон адын безин Экер Эресович билир апарган. Иези оозун Айлашка деп чассыдар болган.

«Ындыг апарган шаг ышкажыл бо—деп, Экер Эресович боданган.—Аныяк ада-иелер ургуларын орус-даа эвес, тыва-даа эвес хайнак аттар-биле адаар. Айлашкалар, Мергешкалар, Орлашкалар деп-даа адап тургайлар аан. Чаа салгал чаа өзу-биле чурттаксап турар-дыр...»

База кыш эрте берген.

Оляның Айлашказы маңнап турар апарган. Семизин, чаражын канчаар силер, ийи чаагы дээрге күскү шагнын ийи хүрең тооруу-ла. Олутка орта орбас. Суг курту-ла.

Оля автобуска келгенде, уруун мурнуку олутка олуртканш, боду үстүнде доора кылаң демирден туттунгаш, база-ла биеэ чаң-биле туруп алыр.

Оляны Экер Эресович ам топтан көөрге, оон шырайы биеэги дег төгерик эвес, шойбексимээр болган. Портфели, чаактары-даа соолбургай. Ында кызыл-кызыл долбаннар чок. Кара карактарының одунуң суларгайы кончуг, өжүп бар чыткан чула дег. Эриннери хан чок болгаш мунгаргай, үрде ёзулуг чугаа кылбааннар боор. Каштагар чаактарында көстүр-көзүлбес куу аш-дүктерлиг. Оля оцуп бар чыдар чечекке дөмей болган...

• • •

деп, Экер Эресовичиниң кадайы чугаалааш, эртенги аяс — Дуруяаларны көрем— дээрже көрген.

Ынчан күс турган. Шынапла ийи дуруяа оолдарын эдертип алган эргиштелдир ужуп турганнар. Олар улам бедип бар чорааннар. Оолдарын ужудуп өөредип турарлары ол. Удавас кып келир. Ырак-узак орукка амдыгаштан белеткени бергеннер-дир.

— Бис база олар дег чораан бис аа аваазы—деп, Экер Эресович эргелиг болгаш бодалы ырак чугаалаан. —Ажытөлүвүстү бут кырынга тургузуп алыр дээш, канчаар карак кызып чорбадывыс дээр.

— Чааскаан чораан дуруяа черле көрбээн мен—деп, кадайы биеэ-ле чугаазын катаптаан.

— Ындыг харын, аваазы. Дуруяалар—эжеш куштар. Күзүн ажы-төлү көвүдеп, харын мырынай өөр-өөр апаар.

— Чараштарын аа.

Экер Эресович турум чаңын салбас. Эртен эрте турар. Аъш-чемин белеткеп каап, кады-кыраанын эдертип алгаш, Улут-Хем кыдыынче агаарлап кириптер. Орта баргаш, чалгыглар чаптап, арыг агаарга аян-тээлеп чоруурлар. Оон эртежик эоптерлер. Ажыл кончуг.

...Автобус барык-ла шимчеп үнүпкен. Шак ол үеде кижилер маңнааны дыңналган соонда, мурнуку эжиктеп хөглүг катты чуглуп кирип орган. Экер Эресович сактырга, ол катты тараа дег тодуг, ары чигири дег чаагай, хатсалгын дег чиик, айыран чечек дег чараш болган. Каткының соондан Айлашка иешкилер кирип орган. Оларны кандыг-ла бир аныяк кижи көдүрүп киргилепкеш, автобустуң соңгу эжиинче маңнаан. Экер Эресович сонгалар өттүр хилиң ышкаш баш дүгү караннаанын көрген. Аныяк эр кирген ояар Айлашка иешкилериң чанында барган. Хажыызында орган Экер Эресовичиниң түрээ чарыштырган аъттыы дег шапкыланы берген. Шынап-ла ол боор бе?!

Ол-дур харын. Коля, Николай! Айлашканың ачазы!

Кая чидип чорааны ол?

Билдингир-дир. Эр кижилерде Ада-чуртун камгалаар деп бир ыдыктыг хүлээлге бар.

Николай кылаң кара хавактыг шериг бөрттүг болган. Шериг хойлениинің погоннарын ап каапкан. Барган оянр уруун куспактааш туруп алган. Айлашка ачазының мойнундан так туттунупкан, ам аңаа кандыг-даа чымчак сандайның хөрөө чок.

А Оляның арын-шырайының өскерилгенин чүүн-баазын будуктар туткан уранчурукчу кижи-ле чуруп шыдаар турган боор. Чаңгыс өңнүг будуктуг демир-үжүк-биле ону бижипри берге. Мен чүгле сомнаарын оралдажып көрейн: Ольганың шөйбек шырайы база катап төгериктели берген болган. Чаактары долуп, кызыл-кызыл долбаннар көстүгүлеп келгилээн. Куу аш-дүктер чиде берген. Арны үстелчек, кылаңайнып турар. Эриннери тодуг, кызыл, өөрүшкү долган. Хүлүмзүрүү кызыгаар чок болгаш чылыг, аңаа доңган кижилердаа чыныып ап болур чыгы. Диштериниң аккыры аажок, бажыңга сайгылгаанын-даа хөрөө чок ышкаш. Портфели база дартагар. Чаңгыс сөсбиле чугаалаарга, Ольга ол хүн база катап чечектели берген ышкаш, дүүн-даа чадавас, эрткен дүне-даа чадавас.

Экер Эресович сеткилин ханын боданын орган: «Эр кижи биле хөрээжен кижи каттыжып алгаш, үүгле ынчан бүдүн кижи болур чүве-дир ийин».

Мурнундаазы ышкаш, Экер Эресович бо удаа элдеп-эзин хөй чүве боданмаан. Дүжер черинге автобус доктааптарга, Экер Эресович үнүп чыда, эжикке бичии доктааш кылынгаш, орган кижилерже көрген. Сөс алыр кижи бар ирги бе деп бодаан. Кым-даа чүве ыыттаваан. Биеэки аспырак кадай безин ипек-сокна дег соганайнып орган. Удуп кайын удуурлаан, билбээчеңнеп орган болбайнаан.

Экер Эресович дүжүп келген. Автобус дааш чок шимчеп үнгеш, Кызыл хоорайны өрү чоктапкан. Эрги чаңы-биле Экер Эресович оон соонче кезек када көрүп турган.

Ынчан өрү көре кааптарга, ийи дуруяа оолдарын эдертип алган, бедик дээрде көстүр-көзүлбес кылыйтып чораан.

Экер Эресович ажылынче чиик-чиик кылаштапкан, иштинде чугаалаңгылаан:

— Ийе, дуруяалар—эжеш куштар...

«Мосфильм» киностудиязында бодунуң театры бар. Найысылалдың төвүнде турар ол театр москвачыларга улуг нептерелди алган. Театрның көргүзүп турар шиилериниге киноның көскү артистери ойнап турар. Оларның аразында ССРЭ-ниң улустуң артистери М. Ладынина, В. Серова, РСФСР-ниң улустуң артистери А. Хвыля, Н. Мордюкова, С. Мартинсон, РСФСР-ниң алдарлыг артистери В. Дружников, С. Чекан, М. Глузский, В. Владимирова, Н. Меньшикова, К. Лучко, Л. Лужина, З. Кириенко, Т. Самойлова, Н. Фатеева, Т. Конюхова, Л. Курченко олар бар.

Кинога чоокта кирген талаптылыг аныяктарны оон база көрүп болур.

Театрның репертуарында М. Булгаковтуң, Лопе де Веганың, М. Горькийниң шиилери бар.

ЧУРУКТА: М. Горькийниң «Үштекчилер» деп шиизинден көргүзүг. Солагай талазындан оң талазынче доктор Макаров— РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Чекан, Анна Федоровна—РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Меньшикова, Богоевская—ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Ладынина, Степа (Степанида) —артист М. Дроздовская.

М. СТРОКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникаазы).

СОНУУРГАКТАРГА

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ ПАРЛАРЫ

СТОКГОЛЬМ. Дошкун кыштыг Соңгу Чүк чүрту — Швеция парларны даштыкы чурттарга садып турар. Ортумаабиле 20 парны, 15 арзыланны база ол ышкаш жирафтарны, зебраларны, адыгларны болгаш чааннарны безин чылдын-на швед заповедниктерден, зоология садтарындан өске чурттарже чорудуп турар. Ол «садыглаашкынны» 60 чылдарда-ла бенгал парларындан эгелээн. Ан-араатаннар Колморден заповедниги-нде турар, олар аңаа Соңгу Чүктүн агаар байдалынга түрген тааржып, элээн өзүп, көвүдеп эгелээн. Кыс парлар 3-5 чедир оолдар төрээн таварылгалар бар.

Ан-араатаннар садып алыксаар кижилер Швецияда кончуг көвүдээн, ынчангаш заповедниктерниң болгаш зоопарктарның администрациязы оларның садып алыр эвлүүзүнүн дамзызын тургузар ужурга таварышкан.

ДИРИГ АРТКАННАР

ТОКИО. Нефть кризизинин ачызында 400 хире японнар амы-тынныг артканнар. Полициянын кол эргелелинин медээлерин өзугаар алырга, чаа чылдың баштайгы неделязының дургузында, автомобиль үскүлежиишкиннериниң саны эң хөй болур үеде. Японияның орук тарында 194 кижи өлген ийикпе, азы эрткен чылдың ол-ла үези-биле деннээрге, 107 кижи эвээш өлген. Ол өлүмнүг таварылгаларның сапының эвээжээнинин кол чылдагааны — нефть кризизи, оон уламындан орук тарга автомобильдерниң мөөннежири эвээжээн, машиналарның чоруурунун дүргени кызырылган деп, полиция эргелели санап турар.

ХОВАР ТАВАРЫЛГА

ОСЛО. Медицина төөгүзүнде ховар таварылга Норвегияга болган. Беш харлыг оол сугга дүшкен. Лиллестрема хоорай чурттуг Вегард Слеттемуен ойнап чорааш, хемнин дожунун кырынга келген. Дош хенертен оюлгаш, оол суг иштинче кире берген.

Түгле 40 минута эрткенде аквалангистер аная чедип келгеш, оолдун мага-бодун хемнин иштинден үштүп экелген. Оон чүрээ сокпас болган. Ам база бир 20 минута эрткенде эмчилер оон дирлип кээринге бүзүревейн, кылымал тындырыышкын кылып, чүрээн массажтап эгелээн сөөлүнде сугга дүшкен оолдун дирлип болурунун демдектери илереп келген.

Вегард ийи хонук иштинде билинместээн, оон соонда ол караан көрүп келгеш, мынча деп айтыган: «Мээн караам шили кайыл?» Барык-ла бүдүн шак дургузунда үргүлчүлээн өлүмнүн байдалы баш мээзинин ажыл-чорудулгазының үрелиишкинин болдурбаан. Акершнюстун төп эмнелгезинин кол эмчизи Бьерн Линд ол таварылганы «Дагбладет» солунга тайылбырлаап, оолдун амы-тынынын камгалаттынганы оон организминин сугга хеп-хенертен сооганы-биле тайылбырлаттынар, сугнун температуразы үш градустан ашпас болган дээрзинин дугайында бодалын илереткен.

ЧАДАГ-ТЕРГЕ ЭНДЕРИЛГЕН

ПАРИЖ. Бензин өртөөнин кедергей улгатканы, дыштаныр хүннерде хүүзүнде автомобильдиг чоруурун хоруг-дааны, хоорайларның кудумчуларынга дүрген чоруурун соксатканы — ол бүгү болза Барыын Европаның миллионмиллион чурттакчыларын «чадаг-терге садып алырынче, тодаргайлаарга, чадаг-терге мунарынче албадапкан.

Италияда, Англияда, Швецияда чадаг-терге садыглаары эң-не көвүдээн, ол чурттарда чадаг-тергелер эндерилген.

Бүдүүлге эзлери эптиг таварылгаларны хилис эрттирбес апарган. Чадаг-тергелерниң чаа модельдерин далаш-биле кылыр, оларны кыяганы дээш өлүг өртек-хөлези төлөөр ужурга таваржып турар.

(СЭТА).

Өөренирінче чалап тур

Кызылдың профессионал-техниктиг садыг училищези 3 ай хуусаалыг садыгжылар курстарын чарлап тур.

Курстарга садыг шугумунга ажылдап чорааннарны хүлээп алыр.

Кирерин күүзеннер:

райпо, сельпо, ажылчын кооперацияның баштаар черлериниң өөредип чоруткан дугайында бижиин;

эртемниң дугайында документизин (бодун);

кадыының дугайында эмчи шынзылгазын (№ 286 форма ёзугаар);

күш-ажыл дептерин;

3х4 см хемчээлдиг 3 фото-чуруктарын дужаар.

Кичээлдер 1974 чылдың апрель 1-ден эгелээр.

Бистиң адрезивис: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 41.

Телефоннары: 55-07, 36-54.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 13-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Өнүг телекөргүзүг. Уругларга. «Аныяк барабанчы дугайында ыры». Мультфильм. 13.45—Өнүг телекөргүзүг. «Че-ве, уругар!». 15.50—ССРЭ биле ЧССР-ниң чыныды командаларының хоккейге эш хууда ужуражылгазы. 3-кү оюн. 16.30—Өнүг телекөргүзүг. Н. Богословский. Оркестрге үдеткен каткылыг концерт. «Каткы-хог кежээн». 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.40—Кинокоцерт. 19.10—«Перу. Чаартылгаларның оруу». Дамчыдылгада Перунуң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чингине секретары эш Хорхе Дель Прадо киржип турар.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Тараажының судалы». Дамчыдылга. 20.00—Уругларга. Мультфильм. 20.10—Телемедээлер. 20.25—Чарладдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.30—Хөй сериялыг телешииниң баштайгы көргүзүү. В. Пистоленко. «Чадалар». 1-ги сериязы — «Эгезиндже». 21.50—«Саратов областың угкуштур планы күүселдеде». Дамчыдылгада СЭКП Саратов обкомунуң бирги секретары А. И. Шибаев киржип турар. 22.35—«Орус романсы». И. Архипова биле В. Пьявко ырлап турлар. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргээр, быскан хар чаар. Барыын угланыышкынныг хаттың күжү кошкак, барыын районнарга күштелир.

Кызылга бүргээр, быскан хар чаар. Барыын угланыышкынныг хат кошкак болур.

Агаарның температуразы республиканың даглыг черлеринге 2—7, өскелеринге 10—15, Кызылга 10—12 градус соор.

Автомобиль орук тарына быскан хар чаар. Орук тун көстүрү 4—6 километр, Кызыл — Абакан аразына 2—4 километр болур. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 10—15 метр чедер. Кызыл—Абакан аразының оруунга дүне 20—25 градус соок болур, хүндүс 10—15 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАРТ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чаъс шуптуг истерин чүй шаап каапкан» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Баяр тажы» 9.30, 11.10, 12.50, 14.30, «Надежда» 16.10, 18.05, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бичии эштикчи» 15.00, 18.40, «Гайдуктарның өжээн негээшкини» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өлүг сүнезиннер» 15.00, «Кежээниң-не ажыл соонда» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ●

ЧЕМПИОННАР ИЛЕРЕТТИНГЕН

Спартакиада шаг шаандан бээр эң-не хөй кижи киржир, массалыг маргылдаа болгай. Спорттуң кышкы хевирлериниге болуп эткен спартакиадага он муң ажыг хаакчылар, ийи муң хоккейжилер, үүгле хоккей командалары безин 128 четкени — хөйүү херечилеп турар.

Маргылдааның сөөлгү хүнүнде хаакка чарыш болгаш хоккейге Ак-Довурактың болгаш Чөөн-Хемчиктиң командаларының аразында ужуражылгалар болган. Дошка болган маргылдааның түңнелин бистиң солунувус дыңнаткан болгай. Хаак чарыжының түңнели мындыг болган.

Хөрөөженнериң 5 километр дистанциязында Кызылдың № 9 школазының башкызы Людмила Кузнецова 23 минута 20 секунда маңнаап, республика чемпиону болган. Ийиги черни база-ла Кызылдың төлөөзи Эльвира Крыцина эзлээн.

Уругларның 5 километр хаак оруунга Таңды районнуң хаакчызы Лида Бушманова тиилээн. Ол-ла районнуң төлөөзи Реут оолдарның 10 км хаакка маңнаар дистанциязың 36 минута 03 секундада эткеш, эң-не бедик түңнелди көргүзүп, республика чемпиону болган.

Спартакиада маргылдаазының ийиги хүнүнде хөрөөженнериң 4×5 болгаш эр улустуң 4×10 км дистанцияга эстафета болган. Хөрөөженнериң эстафетазында Хову-Аксының хаакчылары шылгарап, дистанцияны 1 шак 40 минута 30 секундада эткеш, бирги черни чаалап алган. Эр улустуң эстафетазында Кызыл биле Хову-Аксының хаакчыларының аразында спортчу демисел солун болуп эткен. Маңаа Кызылдың хаакчылары боттарының удуртукчуларындан бир минута 12 секундада мурнап келгеш, бирги черни эзлээп.

Маргылдааның үшкү хүнүнде хөрөөженнер 10 км дистанцияга маргылдашкан. Аңаа Кызылдың төлөөлери Эльвира Крыцина биле Людмила Кузнецова бирги, ийиги чергелерни дараалаштыр алган.

Эр улустуң 30 километр хаак оруунга демисел чидир эткен. Кызыл хоорайдан хууда кпришкен Николай Санников старттан 8 кижиниң соондан үңгеш, бир дугаарында халып келген. Оон соонда алды дугаарлыг Таңды райондан Анатолий Коментанд келген. Эзлээн каш кижини эткен сөөлүнде Хову-Аксының төлөөзи Владимир Ковалев эң-не эвээш үени ап, республика чемпиону болуп үнген.

Үш хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде республиканың XI кышкы спартакиадазына инитизиби-биле бирги черни Кызылдың № 1 командазы эзлээш, шилчиир кубокту, бирги чергениң дипломун алган. Ийиги черни Хову-Аксының, үшкүзүн — Чөөн-Хемчик районнуң командалары ап, дипломнар, вымпелдер-биле шаңнаткан. Тустус дистанцияга бирги черни алгылаан тиилекчилерге өртектиг белектерни болгаш макталга бижиктерни берген.

(Бистиң корр).

ЧУРУКТАРДА: 30 болгаш 15 километрге бирги черни эзлээн Хову-Аксының төлөөзи Владимир Ковалев, хөрөөженнериң 10 километрге дистанциязында ийиги черге үнген Людмила Кузнецова, Тываның хоочун хаакчызы, тудугжу Анатолий Глухов. Көрүкчүлер хаак маргылдаазын көрүп турары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

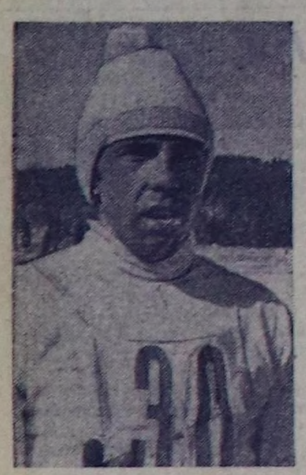

СПАРТАКИАДАНЫҢ ОДУ КЫВА БЕРГЕН

СВЕРДЛОВСК. Март 9. (СЭТА-ның тускай корр). Свердловскиниң Төп стадионунга бөгүн ССРЭ-ниң Улустарының III кышкы спартакиадазының одун кывыскан. Түңнел маргылдаалар март 17-ге чедир болуп эртер. Муң ажыг конькижилер, фигуристер, хаакчылар, биатлонистер Уралда чедип келгеннер. Олар Бакурианиде эртип турар даг хаакчылары, трамплинден халыыр спортчулар ышкаш спартакиаданың кол шаңналдары дээш маргыжарлар. Москваның, Ленинградтың, Украинаның, Белоруссияның, Казахстанның, Свердловск областың шилиндек командалары долу составы-биле программада кирген маргылдааларга киржир. Литва, Латви республикаларның спортчулары долу эвес составтыг-даа болза, бүгү хевирлериниге маргылдажыр. Грузияның, Арменияның, Эстонияның, Узбекистанның, Киргизияның, Таджикистанның төлөөлери спартакиаданың чамдык маргылдааларына киржир. Россия Федерациязының спортчу алдарын областарның, крайларның, автономнуг республикаларның шилиндек командалары камгалаар.

Спартакиадага бирги беш шаңналды алган коллективтер ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир шаңналдарын алыр. Ол ышкаш ССРЭ-ниң Спорт комитединиң, ВЛКСМ Төп Комитединиң болгаш өске-даа организацияларның тургускан хөй санныг шаңналдары бар.

Сөөлгү сан-медээ өзугаар алырга, күш-культура коллективтериниге спартакиаданың программазын өзугаар эткен маргылдааларга 19 миллион кижи киришкен. Оларның иштинден 6,8 миллион күш-культуржу ГТО-ның нормазын дужааган, 5, 6 миллион кижи разрядчы болган. Спартакиадалар дыка хөй алдарлыг совет чемпионнарга орукту ажыткан. Оларның бирозинге хаакчы олимпий чемпиону Вячеслав Веденин хамааржыр.

Спартакиаданың байырлыг ажыдыышкынының херечилери он-он муң свердловчулар болган.

ССРЭ-ниң спорт комитединиң даргазы С. П. Павлов, оргкомитеттиң даргазы, Свердловск облкүүскомнуң даргазы А. В. Борисов спортчуларга байыр чедирип чүве чугаалаан. ВЛКСМ Төп Комитединиң секретары С. Г. Арутюнян ВЛКСМ ТК-ның кыйгырының номчаан.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, өдөө ажылагый киллизинин 21-47, үлетшүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 643.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелинин типографиязы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00121.